

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ
ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Διπλωματική Εργασία

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

της

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΣ
Επιβλέπων Καθηγητής: Ζαπράνης Αχιλλέας

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος στη
Λογιστική Φορολογία και Χρηματοοικονομική Διοίκηση

Οκτώβριος 2023

Στην αδερφή μου, Χριστίνα

Η παρούσα εργασία αποτελεί διπλωματική εργασία στα πλαίσια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών της Σχολής Επιστημών Διοίκησης Επιχειρήσεων του Τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας «Οι επιπτώσεις του πολέμου στην Ουκρανία στην Παγκόσμια Οικονομία».

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή Χρηματοοικονομικής και Νευρωνικών Συστημάτων της διπλωματικής εργασίας κύριο Ζαπράνη Αχιλλέα για την πολύτιμη καθοδήγηση και εμπιστοσύνη που μου έδειξε.

Περίληψη

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου του 2022 εκτός από μια μεγάλη ανθρωπιστική και επισιτιστική κρίση, απείλησε την σταθερότητα των γεωπολιτικών σχέσεων. Οι επιπτώσεις του πολέμου πολλές και εμφανείς όχι μόνο στις δύο άμεσα σχετιζόμενες χώρες αλλά και σε παγκόσμια κλίμακα. Η εκτίναξη των τιμών της ενέργειας ήταν το μεγαλύτερο σοκ που αντιμετώπισε ο κόσμος και κυρίως η Ευρώπη με ένα μπαράζ αυξήσεων που μετακλήθηκε σε άλλα κομβικά τμήμα της οικονομίας όπως αυτό των μεταφορών και των τιμών τροφίμων και κατ' επέκταση στην αύξηση του πληθωρισμού, και την έξαρση της φτώχειας ενισχύοντας τις ανησυχίες για απότομη επιβράδυνση της παγκόσμιας ανάπτυξης. Οι χρηματαγορές έκαναν βουτιά με την έναρξη του πολέμου για να σταθεροποιηθούν λίγο αργότερα χωρίς ωστόσο να υπάρχει η πεποίθηση από τους επενδυτές ότι αυτή η πολεμική σύγκρουση θα έχει βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις. Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να αποκαλύψει τις επιπτώσεις του πολέμου Ρωσίας-Ουκρανίας στην παγκόσμια οικονομία.

Λέξεις κλειδιά: Ρωσία, Ουκρανία, Πόλεμος, Επιπτώσεις, Ενέργεια, Παγκόσμια Οικονομία

Abstract

Russia's invasion of Ukraine on 24th February of 2022, in addition to a major humanitarian and food crisis, threatened the stability of geopolitical relations. The consequences of the war are numerous and evident not only among the directly involved countries, but also on a global scale. The surge in energy prices was the biggest shock that the world and especially Europe faced with a barrage of increases that were passed on to other key parts of the economy such as transport and food prices, and consequently to rising inflation, and the rise in poverty, reinforcing concerns about a sharp slowdown in global growth. Financial markets plummeted at the start of the war only to be stabilized shortly afterwards with no conviction from investors that this military conflict would have a short-term impact. The aim of this research is to reveal the effects of the Russia-Ukraine war on the global economy.

Keywords Russia, Ukraine, War, Consequences, Energy, Global Economy

Κατάλογος των διαγραμμμάτων και των εικόνων

Διάγραμμα 3. 1: Ενεργειακή εξάρτηση ΕΕ και ΗΠΑ από την Ρωσία	19
Διάγραμμα 3. 2: Χώρες της Ευρώπης με τις μεγαλύτερες εισαγωγές ενέργειας από την Ρωσία	20
Διάγραμμα 3. 3: Εξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ρωσικό φυσικό αέριο	20
Διάγραμμα 3. 4: Τιμή crude oil (WTI) 6 μηνών	23
Διάγραμμα 3. 5: Εισαγωγές πετρελαίου από Ινδία και Κίνα μέσω θαλάσσης	24
Διάγραμμα 3. 6: Διεύρυνση τιμής φυσικού αερίου.....	26
Διάγραμμα 3. 7: Δείκτης VIX (δείκτης φόβου).....	30
Διάγραμμα 3. 8: Τιμή χρυσού.....	30
Διάγραμμα 3. 9: Μερίδιο της Ουκρανίας στην παγκόσμια εξαγωγή σιτηρών	33
Διάγραμμα 3. 10: Τάση του Δείκτη Τροφίμων από Ιανουάριο 2000 έως Αύγουστο 2022.....	35
Διάγραμμα 3. 11: Δείκτης τροφίμων 2019-2022	36
Διάγραμμα 4. 1: Απεξάρτηση της ΕΕ από το Ρωσικό φυσικό αέριο	44
Εικόνα 1. 1: Χάρτης Ουκρανίας	6
Εικόνα 3. 1: Αγωγοί φυσικού αερίου από την Ρωσία προς την Ευρώπη	25
Εικόνα 3. 2: Αγωγοί πετρελαίου και φυσικού αερίου παγκοσμίως.....	27
Εικόνα 3. 3: Αγωγοί φυσικού αερίου στην Ευρώπη	28

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	5
Σχέσεις Ουκρανίας – Ρωσίας από την ανεξαρτησία έως την εισβολή.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	9
Επιβολή κυρώσεων και οι επιπτώσεις του πολέμου στις οικονομίες των δύο χωρών.....	9
2.1. Αντίδραση της διεθνούς κοινότητας και επιβολή κυρώσεων.....	9
2.2. Οι επιπτώσεις του πολέμου στην οικονομία της Ρωσίας.....	12
2.3. Οι επιπτώσεις του πολέμου στην οικονομία της Ουκρανίας.....	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	17
Η παγκόσμια οικονομία πριν τον πόλεμο και οι άμεσες επιπτώσεις αυτού.....	17
3.1. Η παγκόσμια οικονομία πριν τον πόλεμο.....	17
3.2. Ενεργειακή εξάρτηση.....	19
3.3. Αύξηση τιμής Πετρελαίου.....	22
3.4. Αύξηση τιμής Φυσικού αερίου.....	25
3.5. Χρηματαγορές.....	29
3.6. Επισιτιστική κρίση.....	33
3.7. Προσφυγικές ροές.....	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....	39
Οι έμμεσες επιπτώσεις του πολέμου.....	39
4.1. Αύξηση πληθωρισμού.....	39
4.2. Ενεργειακή απεξάρτηση.....	42
Συμπεράσματα.....	45
Βιβλιογραφικές Παραπομπές.....	47

Εισαγωγή

Έπειτα από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 που αντιμετώπισε ο κόσμος και της πανδημίας COVID-19 του 2020, έρχεται να προστεθεί άλλη μία κρίση, αυτή που προκάλεσε η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022. Η κρίση στις σχέσεις ανάμεσα στις δυο χώρες δεν είναι κάτι ξαφνικό ούτε έχει ιστορία λίγων ετών. Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα ακόμα εμφανίστηκαν οι διαμάχες για να φτάσουμε στην σύγχρονη ιστορία της Ουκρανίας και την ανεξαρτησία της το 1991 με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Οι σχέσεις παρέμεναν τεταμένες για να ενταθούν με την προσάρτηση της Κριμαίας στην Ρωσία, μέχρι να φτάσουμε στο σήμερα και την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία. Οι συνέπειες ενός πολέμου είναι πάντα τεράστιες και καταστροφικές, πρωτίστως για τον άμαχο πληθυσμό. Υπολογίζεται ότι σχεδόν 18% του πληθυσμού της Ουκρανίας έχει κατευθυνθεί σε χώρες της Ευρώπης με την πλειοψηφία να είναι γυναίκες και παιδιά. Μόλις τον πρώτο μήνα του πολέμου οι προσφυγικές ροές έφταναν τα 2 εκατ. με την μεταναστευτική κρίση να φτάνει σε πρωτοφανή επίπεδα και τις χώρες υποδοχής να έχουν να αντιμετωπίσουν μια νέα οικονομική πρόκληση ενώ τα ποσά που έχουν διατεθεί για στέγαση, περίθαλψη και κάλυψη άλλων αναγκών των προσφύγων είναι πάνω από 43 δισ. ευρώ με το ποσό αυτό να αυξάνεται όσο συνεχίζει να υφίσταται η σύγκρουση. Η διεθνής κοινότητα καταδίκασε την ενέργεια αυτή της Ρωσίας με τις ΗΠΑ, Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένα Έθνη να επιβάλουν άμεσα κυρώσεις ώστε να πλήξουν την οικονομία της Ρωσίας και κατ' επέκταση την χρηματοδότηση του πολέμου. Η οικονομία της Ρωσίας υπέστη αρχικά έναν κλυδωνισμό χάνοντας μέχρι και το 30% της αξίας του νομίσματός της με την Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας να προχωρά σε αύξηση του βασικού επιτοκίου στο υπερβολικό ποσοστό 20%. Οι κυρώσεις που επιβλήθηκαν όσον αφορά την μεταφορά πετρελαίου και φυσικού αερίου έριξαν κατακόρυφα τα έσοδά της το 2023 έως και 46% σε σχέση με το 2022. Ενώ πολλοί πίστευαν ότι η οικονομία της Ρωσίας δεν θα αντέξει και θα την «τιμωρήσουν» με τις κυρώσεις που επέβαλαν, η πραγματικότητα είναι διαφορετική μέχρι στιγμής μιας και έχει καταφέρει να αξιοποιήσει εναλλακτικούς τρόπους αύξησης των εσόδων και περιορισμού ελλείψεων μέσω νέων «πελατών». Από την άλλη μεριά, η Ουκρανία, η χώρα που δέχτηκε το πλήγμα του πολέμου εντονότερα με την ξαφνική εισβολή στα εδάφη της, έχει υποστεί τεράστια καταστροφή. Δημόσια κτίρια, νοσοκομεία και κατοικίες έχουν ισοπεδωθεί, δρόμοι έχουν καταστραφεί, ζημιές έχουν καταγραφεί σε κομβικούς σταθμούς ενέργειας αφήνοντας τον πληθυσμό χωρίς ρεύμα και

θέρμανση, γεωργικές εκτάσεις έχουν ναρκοθετηθεί ή μολυνθεί. Η Παγκόσμια Τράπεζα υπολογίζει ότι το κόστος ανοικοδόμησης μπορεί να ξεπεράσει τα 400 δισ. δολάρια. Ανυπολόγιστη η ζημιά και στις εξαγωγές σιτηρών και ηλιέλαιου ως αποτέλεσμα της έλλειψης σε καύσιμα, ηλεκτρικής ενέργειας, λιπασμάτων και ανθρώπινου δυναμικού λόγω μετανάστευσης αλλά και του ελέγχου πολλών λιμανιών από την Ρωσία. Το Υπουργείο Οικονομικών της Ουκρανίας υπολογίζει ότι η χώρα το 2022 έχασε πάνω από 30% του ΑΕΠ. Ως σήμερα η Ουκρανία αγωνίζεται και αντέχει έχοντας την οικονομική αλλά και σε στρατιωτικό εξοπλισμό, στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των ΗΠΑ με βοήθεια που έφτασε τα 32,14 δισ. δολάρια το 2022 και σχεδόν τα μισά έως τον Σεπτέμβριο του 2023. Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία ήλθε σε μία περίοδο που η παγκόσμια οικονομία έκανε δειλά βήματα ώστε να βγει από την κρίση της πανδημίας και να ανακάμψει έρχοντας αντιμέτωπη με τις απώλειες σε ανθρώπινο κεφάλαιο, τις ελλείψεις, καθυστερήσεις, το αυξημένο κόστος παραγωγής και μεταφοράς εμπορευμάτων, με την ανισορροπία στην προσφορά-ζήτηση και τα σημάδια του πληθωρισμού που είχε κάνει την εμφάνισή του σε πολλές χώρες και που τώρα ενισχύονταν λόγω της ενεργειακής κρίσης (απότομη αύξηση τιμών ενέργειας). Ο παγκόσμιος πληθωρισμός το 2022 κατέγραψε ποσοστό 8,73%. Η Ευρώπη επηρεάστηκε περισσότερο από τις ΗΠΑ, λόγω της μεγαλύτερης ενεργειακής εξάρτησης από την Ρωσία, και στην προσπάθειά της να τον ελέγξει εφάρμοσε πιο αυστηρή νομισματική πολιτική με αύξηση των επιτοκίων. Μέχρι τότε το μεγαλύτερο ποσοστό ενέργειας το εισήγαγε η Ευρώπη από την Ρωσία με ημερήσιες δαπάνες που έφταναν τα 300 εκατ. δολάρια ενώ οι ΗΠΑ σχεδόν 50 εκατ. δολάρια. Χαρακτηριστικό της μεγάλης εξάρτησης της Ευρώπης είναι ότι το 40% του φυσικού αερίου που εισήγαγε προέρχονταν από την Ρωσία ενώ 25% ήταν το ποσοστό σε πετρέλαιο. Αυτή την εξάρτηση η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπάθησε ήδη από το 2021 να περιορίσει και με αφορμή την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, επιτάχυνε τις ενέργειες για απεξάρτηση. Με γρήγορους ρυθμούς στράφηκε σε εναλλακτικούς τρόπους ενέργειας όπως το υδροποιημένο φυσικό αέριο LNG, φέρνοντας ταυτόχρονα στο τραπέζι ένα μελλοντικό σχέδιο για παραγωγή πράσινης ενέργειας και εύρεση νέων προμηθευτών. Οι ΗΠΑ από την άλλη μεριά, εισήγαγαν πολύ μικρότερο ποσοστό μιας και διαθέτουν εγχώριο τόσο φυσικό αέριο όσο και πετρέλαιο ενώ η Κίνα και η Νότια Κορέα εισήγαγαν το 80% του πετρελαίου από την Ρωσία με το ποσοστό σε φυσικό αέριο να ήταν μόλις 10%. Με την εισβολή, οι τιμές πετρελαίου εκτινάχθηκαν πάνω από τα 120\$/βαρέλι το 2022 με την ΕΕ και την G7 τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου να θέτουν ανώτατο όριο τα 60\$/βαρέλι. Σε αυτή την προσπάθεια και για να περιοριστεί ο πληθωρισμός και η

οποιαδήποτε περαιτέρω αύξηση, οι ΗΠΑ απελευθέρωσαν σημαντικό ποσό των Στρατηγικών Αποθεμάτων Πετρελαίου τους με αποτέλεσμα πολλές ευρωπαϊκές χώρες να εισάγουν από την Αμερική. Κάτι ανάλογο έγινε και με την τιμή του φυσικού αερίου όπου σημείωσε τιμή ρεκόρ στα 345 ευρώ/μεγαβατώρα, συμπαρασύροντας και την τιμή του ηλεκτρικού ρεύματος. Η στροφή προς το υγροποιημένο LNG αύξησε τα αποθέματα και σε συνδυασμό με την περιορισμένη ζήτηση λόγω καλών καιρικών συνθηκών οδήγησε την αγορά σε ισορροπία και πτώση στην τιμή. Διακυμάνσεις είχαμε και στις χρηματαγορές με τα διεθνή χρηματιστήρια να σημειώνουν απότομη πτώση τις πρώτες μέρες του πολέμου καταφέροντας στην πορεία να απορροφήσουν τους κραδασμούς. Τα ευρωπαϊκά χρηματιστήρια δέχθηκαν τις μεγαλύτερες πιέσεις, λόγω της μεγαλύτερης εξάρτησης σε ενέργεια από την Ρωσία. Ο αποκλεισμός ρωσικών εταιρειών αλλά και η αποχώρηση πολυεθνικών από την αγορά της Ρωσίας προκάλεσαν αστάθεια στην αγορά μετοχών. Τα ομόλογα επίσης επηρεάστηκαν με τις κυβερνήσεις να διευρύνουν τα spreads προς τα πάνω. Από την εξίσωση του πολέμου δεν έμεινε ανεπηρέαστη η τροφική αλυσίδα και οι τιμές τροφίμων προκαλώντας μια εκτόξευση άνευ προηγουμένου. Ο περιορισμός εξαγωγών από την Ουκρανία σε σιτηρά, δημητριακά και ηλιέλαιο, είτε λόγω καταστροφής της παραγωγής είτε λόγω ελέγχου των λιμανιών από την Ρωσία, προκάλεσε με την σειρά του περιορισμό στις εξαγωγές άλλων τροφίμων από άλλες χώρες (πχ Ινδία, Κίνα) με αποτέλεσμα να αυξηθούν οι τιμές, τόσο σε πρώτες ύλες όσο και στο τελικό προϊόν, ενώ σε πολλές χώρες η αγορά των «βασικών τροφίμων» γίνεται με δυσκολία απειλώντας να αυξήσει την πείνα σε παγκόσμιο επίπεδο και την επισιτιστική κρίση να είναι αναπόφευκτη. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω ο στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση των επιπτώσεων του πολέμου στην Ουκρανία στην παγκόσμια οικονομία με την δομή της εργασίας να είναι η ακόλουθη: Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια ιστορική αναδρομή των σχέσεων Ρωσίας – Ουκρανίας από την ανεξαρτησία της δεύτερης το 1991 μέχρι την έναρξη του πολέμου την 24^η Φεβρουαρίου του 2022. Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στις κυρώσεις που επέβαλε η διεθνής κοινότητα σε βάρος της Ρωσίας και περιγράφει τις επιπτώσεις του πολέμου στις οικονομίες των δυο χωρών. Το τρίτο κεφάλαιο κάνει μια σύντομη αναφορά στην εικόνα της παγκόσμιας οικονομίας πριν τον πόλεμο, όπου η κοινωνία μόλις είχε αντιμετωπίσει μια πανδημία και βρίσκονταν στα πρώτα στάδια της μετά covid-19 εποχής, περιγράφει την ενεργειακή εξάρτηση που είχε ο κόσμος μέχρι εκείνη την στιγμή από την Ρωσία και Ουκρανία, ενώ αναλύει τις άμεσες επιπτώσεις του πολέμου παγκοσμίως με έμφαση κυρίως στην ενέργεια με τις ακραίες τιμές που παρατηρήθηκαν στην τιμή του πετρελαίου και φυσικού αερίου, τις

διακυμάνσεις των χρηματαγορών, την αποδιοργάνωση της τροφικής αλυσίδας και την ενίσχυση της επισιτιστικής κρίσης καθώς και το μεγάλο κύμα προσφυγικών ροών. Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στις έμμεσες επιπτώσεις αυτού του πολέμου με κυριότερες την συνεχή αύξηση του πληθωρισμού αλλά και την ενεργειακή απεξάρτηση πολλών χωρών, κυρίως της Ευρώπης, από την Ρωσία όχι μόνο σαν άμεση αντίδραση και αντίθεσή τους στον πόλεμο αλλά και σαν μελλοντικό στόχο με στροφή στην «πράσινη ενέργεια» αλλά και για την αποφυγή πιθανών μελλοντικών εκβιασμών και πιέσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Σχέσεις Ουκρανίας – Ρωσίας από την ανεξαρτησία έως την εισβολή

Οι κάτοικοι της Ουκρανίας εντοπίζουν την καταγωγή τους στη μεσαιωνική Ρωσία του Κιέβου, ένα από τα πρώτα ορθόδοξα κράτη, το οποίο οι Ρώσοι θεωρούν μέρος της κληρονομιάς τους. Υπήρχε διακριτή ουκρανική γλώσσα σλαβικής προέλευσης, η οποία είχε κοινά στοιχεία τόσο με την πολωνική όσο και την ρωσική αλλά και διέφερε από αυτές (Καβαλλιεράκης, 2022). Μέρος του εδάφους της Ουκρανίας ενσωματώθηκε στην Ρωσική Αυτοκρατορία και αρκετές περιοχές της δυτικής της πλευράς προσαρτήθηκαν από την Σοβιετική Ένωση κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Το κράτος της Ουκρανίας ιδρύθηκε το 1991 εν μέσω της διάλυσης της Σοβιετικής Ένωσης, ως αποτέλεσμα της κινητοποίησης εθνικών πολιτικών ηγετών της χώρας με δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε με το 92% των Ουκρανών να επιθυμεί την ανεξαρτησία. Πρόεδρος εκλέγεται ο Λεονίντ Κραβτσούκ. Αυτή η ανεξαρτησία οδήγησε τις δυο χώρες να κρατήσουν ψυχρές διμερείς σχέσεις αν και η ένταση ξεκίνησε αρχικά με αφορμή την Κριμαία και την ναυτική βάση στην Σεβαστούπολη όπου βρισκόταν ο ρωσικός στόλος της Μαύρης Θάλασσας όπου στην μετά- Σοβιετική εποχή αποτέλεσε το πιο επίμαχο ζήτημα στις σχέσεις των δυο χωρών. Στις αρχές του 1954 το Ανώτατο Σοβιέτ της Σοβιετικής Ένωσης πήρε μία απόφαση, που δημιούργησε όλα τα δεινά που υφίσταται μέχρι σήμερα η περιοχή της Κριμαίας. Με εισήγηση του ουκρανικής καταγωγής γενικού γραμματέα του ΚΚΣΕ, Νικίτα Χρουστσόφ, η Κριμαία αποσπάστηκε από τη ΣΣΔ της Ρωσίας και εντάχθηκε στη ΣΣΔ της Ουκρανίας.

Εικόνα 1. 1: Χάρτης Ουκρανίας

Η Ρωσία είχε από την πλευρά της μια στάση ότι η Ουκρανία όπως και η Λευκορωσία ανήκουν στην «Μεγάλη Ρωσία». Στις αρχές του 1994 υπογράφεται δήλωση μεταξύ Ρωσίας, Ουκρανίας και ΗΠΑ όπου η Ουκρανία δεσμεύεται να μεταφέρει όλες τις στρατηγικές πυρηνικές κεφαλές της στη Ρωσία και την διάλυση των όποιων εκτοξευτών υπήρχαν στο έδαφός της. Την ίδια περίοδο η Ουκρανία μαζί με την Ουγγαρία γίνονται μέλη του NATO (Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου) στη Σύμπραξη για την Ειρήνη. Η Ρωσία θα γίνει μέλος λίγους μήνες αργότερα (Ιούνιος 1994) μέχρι το 2014 όπου και θα αντιταχθεί στην ανατολική επέκταση του NATO (CFR, χ.χ.). Την ίδια χρονιά έχουμε την εκλογή νέου προέδρου του Λεονίντ Κούτσμα και την υπογραφή του Μνημονίου της Βουδαπέστης για τις εγγυήσεις ασφαλείας όπου Ρωσία, Ηνωμένο Βασίλειο και Ηνωμένες Πολιτείες δεσμεύονται να μην απειλήσουν ή να χρησιμοποιήσουν βία κατά της Ουκρανίας αλλά αναγνωρίζουν την κυριαρχία, εδαφική ακεραιότητα και ανεξαρτησία αυτής ως κράτος χωρίς πυρηνικά όπλα. Το

1996 με την επικύρωση νέου συντάγματος αναγνωρίζεται η ουκρανική ως η μοναδική κρατική γλώσσα. Οι προεδρικές εκλογές του 2004 βρίσκει τους δυο υποψήφιους από διαφορετικά στρατόπεδα να διεκδικούν την νίκη. Από την μία ο Βίκτορ Γιουσένκο (ο οποίος υπήρξε και πρωθυπουργός) προσκείμενος στη Δύση, την ΕΕ και το ΝΑΤΟ επιδιώκοντας στενότερους δεσμούς και από την άλλη ο Γιανούκοβιτς, η επιλογή του Κούτσμα που υποστηρίζεται και από την Μόσχα. Μετά την μυστηριώδη δηλητηρίαση από διοξίνες του πρώτου και δύο γύρους ψηφοφορίας όπου δίνουν τις εκλογές στον Γιανούκοβιτς ξεσπάει η «Πορτοκαλί Επανάσταση». Διαδηλωτές βγαίνουν στους δρόμους ντυμένοι στα πορτοκαλί, το χρώμα της εκστρατείας του Γιουσένκο, και αναγκάζουν να γίνει επαναληπτική ψηφοφορία την οποία και κερδίζει ο Γιουσένκο. Αυτό το γεγονός έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου στη Μόσχα.

Το 2006 η Ρωσία διακόπτει την παροχή φυσικού αερίου που διέρχεται λόγω διαμάχης στην τιμολόγηση μεταξύ της κυβέρνησης του Γιουσένκο και της κρατικής Gazprom της Ρωσίας. Η Ουκρανία βασίζεται στην Ρωσία για την δική της παροχή σε φυσικό αέριο αλλά και η Ευρώπη καθώς η μεταφορά γίνεται μέσω της Ουκρανίας. Το 2010 ο Γιανούκοβιτς εξελέγη πρόεδρος και το 2013 αποσύρεται από τις συνομιλίες της ΕΕ και ανακοινώνει ότι θα επαναλάβει τον διάλογο με την Ρωσία (πρόεδρος ο Βλαντιμίρ Πούτιν) για την ένταξη της Ουκρανίας στην Ευρασιατική Τελωνιακή Ένωση (Mankoff, 2022). Οι διαδηλώσεις ξεκινάνε αμέσως στο Κίεβο όπου συνεχίζονται για δύο μήνες στην κεντρική πλατεία Μαϊντάν του Κιέβου (κίνημα Euromaidan,) και στην προσπάθεια να κατασταλούν από την κυβέρνηση, σκοτώνονται πάνω από εκατό άνθρωποι. Ο Γιανούκοβιτς καταφεύγει στη Ρωσία. Με αφορμή την προσάρτηση της Κριμαίας στην Ρωσία τον Μάρτιο του 2014 ξεκινάει η ένταση. Ρώσοι στρατιώτες (χωρίς διακριτικά αναγνώρισης) καταλαμβάνουν τον έλεγχο της Κριμαίας όπου με το αμφισβητούμενο δημοψήφισμα που διεξάγεται, οι ψηφοφόροι επιλέγουν να αποσχιστούν και να ενταχθούν στην Ρωσία και τον πρόεδρο Πούτιν να δικαιολογεί την όλη επιχείρηση ως έναν τρόπο προστασίας των εθνοτικών Ρώσων που φέρεται να απειλούνται με βία από το Κίεβο (CFR, χ.χ.). Την ίδια περίοδο η Ρωσία προκαλεί αυτονομιστικό κίνημα στην περιοχή Ντονμπάς της Ανατολικής Ουκρανίας με ένοπλες μάχες όπου μέχρι το 2022 είχαν την απώλεια πάνω από δεκατέσσερις χιλιάδες θανάτους. Τμήματα δύο περιοχών, του Ντόνετσκ και Λουχάνσκ αυτοανακηρύσσονται ανεξάρτητες δημοκρατίες. Νέος ουκρανός πρόεδρος εκλέγεται ο Πέτρο Ποροσένκο (Μάιος 2014). Υπογράφεται η πρώτη συμφωνία του Μίνσκ, η οποία και δεν τηρείται καθώς οι μάχες μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας συνεχίζονται στην περιοχή του Ντονμπάς. Το 2015 υπογράφεται η δεύτερη συμφωνία του Μίνσκ για

κατάπαυση του πυρός στην ανατολική Ουκρανία. Κατά καιρούς οι μάχες, οι βομβαρδισμοί και οι παραβιάσεις της συμφωνίας εξακολουθούν να υφίστανται με τις δύο πλευρές να ανταλλάσσουν κατηγορίες. Στα επόμενα χρόνια θα ακολουθήσει και η ανεξαρτησία της Ουκρανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας αποκόπτοντάς την επίσημα από την Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία (Mankoff, 2022).

Στις 21 Απριλίου 2019 ο Βολοντίμιρ Ζελένσκι, τηλεοπτικός κωμικός και πολιτικός αρχάριος, εκλέγεται ο νέος πρόεδρος της Ουκρανίας ο οποίος υπόσχεται να αγωνιστεί κατά της διαφθοράς και να τερματίσει τον πόλεμο στα ανατολικά. Τον Απρίλιο του 2021 γίνονται αναφορές από αξιωματούχους της Ουκρανίας αλλά και των κρατών μελών της ΕΕ για συγκέντρωση μεγάλων ρωσικών δυνάμεων (στρατευμάτων, στρατιωτών, εκτοξευτές ρουκετών και άλλων όπλων) στις ουκρανικές παραμεθόριες περιοχές και την Κριμαία. Γίνεται μια προσπάθεια από τον πρόεδρο των ΗΠΑ, Τζό Μπάιντεν να προχωρήσουν με τον πρόεδρο της Ρωσία Βλάντιμιρ Πούτιν σε σύνοδο κορυφής όπου θα συζητούσαν θέματα ασφαλείας και σταθερότητας. Η Ρωσία συνεχίζει να κινητοποιεί δεκάδες χιλιάδες στρατεύματα κατά μήκος των συνόρων της Ουκρανίας ενώ ταυτόχρονα απαιτεί από τις ΗΠΑ και το NATO μια σειρά εγγυήσεων ασφαλείας μεταξύ άλλων την απαγόρευση επέκτασης του NATO ανατολικά και την μη εγκατάσταση οπλικών συστημάτων στις γειτονικές χώρες. Τον Φεβρουάριο του 2022 η Ρωσία εισβάλλει «επίσημα» στην Ουκρανία με τον πρόεδρό της να διαγγείλει ότι η Ουκρανία είναι μέρος της Ρωσίας και η παρέμβασή της αποτελεί αποστολή προς την «αποστρατικοποίηση» και «αποναζιστικοποίηση» της χώρας και την προστασία του ρωσόφωνου πληθυσμού της στα ανατολικά από γενοκτονία. Η διεθνής καταδίκη ήταν άμεση με τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα Ηνωμένα Έθνη να υπόσχονται κυρώσεις. Ο πόλεμος συνεχίζεται μέχρι και σήμερα, ενάμιση χρόνο μετά, με την επισιτιστική κρίση και τα προσφυγικά κύματα να αυξάνονται ενώ υπολογίζεται ότι πάνω από 300.000 άνθρωποι έχουν τραυματιστεί ή σκοτωθεί (Η Ναυτεμπορική, 2023).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Επιβολή κυρώσεων και οι επιπτώσεις του πολέμου στις οικονομίες των δύο χωρών

2.1. Αντίδραση της διεθνούς κοινότητας και επιβολή κυρώσεων

Η στρατιωτική εισβολή της Ρωσίας στην περιοχή της Ουκρανίας τον Φεβρουάριο του 2022 οδήγησε στην άμεση επιβολή κυρώσεων από την ΕΕ και τις ΗΠΑ σε βάρος της Ρωσίας εκφράζοντας με αυτόν τον τρόπο την καταδίκη και αντίδρασή τους στην εισβολή. Οι κυρώσεις αποσκοπούσαν στην αποδυνάμωση της οικονομικής βάσης της Ρωσίας μιας και δεν θα είχε πλέον πρόσβαση στις τεχνολογίες και αγορές περιορίζοντας έτσι την ικανότητά της να συνεχίσει τον πόλεμο. Επιπλέον κυρώσεις επιβλήθηκαν κατά:

- της Λευκορωσίας, σε απάντηση για την εμπλοκή της στην εισβολή στην Ουκρανία
- του Ιράν, για την κατασκευή και προμήθεια μη επανδρωμένων αεροσκαφών.

Τα μέτρα εφαρμόστηκαν σταδιακά και μέχρι σήμερα έχουν κατοχυρωθεί 11 πακέτα κυρώσεων με το τελευταίο να εγκρίνεται από το Συμβούλιο της ΕΕ τον Ιούνιο του 2023 και να αφορά την ενίσχυση των υφιστάμενων και την αντιμετώπιση καταστρατήγησής τους στοχεύοντας στην αποτροπή τρίτων χωρών και εταιρειών να παρακάμπτουν τα υφιστάμενα περιοριστικά μέτρα (Η Ναυτεμπορική, 2023). Μέχρι τον Απρίλιο του 2023 έχουν επιβληθεί 15.311 κυρώσεις από Ηνωμένες Πολιτείες και Ευρωπαϊκή Ένωση.

Οι κυρώσεις αυτές έρχονται να προστεθούν στις ήδη υπάρχουσες που είχαν επιβληθεί στη Ρωσία, συνολικά 2.695, το 2014 μετά την προσάρτηση της Κριμαίας και την μη εφαρμογή των συμφωνιών του Μίνσκ. Αφορούν κυρίως χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, οργανισμούς, κρατικές υπηρεσίες, πάγωμα περιουσιακών στοιχείων τόσο νομικών όσο και φυσικών προσώπων, ενέργεια, μεταφορές, πρώτες ύλες, απαγορεύσεις εισαγωγών – εξαγωγών. Όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, οι βασικότερες κυρώσεις τις οποίες επέβαλε στην Ρωσία χωρίζονται σε διάφορες κατηγορίες τις οποίες και θα αναφέρουμε επιγραμματικά.

- Πρώτον, επιβλήθηκαν περιορισμοί τόσο σε φυσικά πρόσωπα όσο και οντότητες. Οι περιορισμοί έχουν να κάνουν με ταξιδιωτικές απαγορεύσεις, δέσμευση περιουσιακών στοιχείων αλλά και διάθεση κεφαλαίων. Μέχρι στιγμής σχεδόν 1.800 άτομα και οντότητες συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο των κυρώσεων ανάμεσά τους ο πρόεδρος της Ρωσίας (Vladimir Putin), ο υπουργός Εξωτερικών (Sergey Lavrov), ο πρώην Πρόεδρος της Ουκρανίας (Victor Yanukovich), υπουργοί, βουλευτές, υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι, επιχειρηματίες, διοικητές της ομάδας Wagner κ.α.
- Δεύτερον, επιβλήθηκαν κυρώσεις στον χρηματοοικονομικό τομέα με στόχο να πληγεί η οικονομική της δραστηριότητα. Η ΕΕ αποφάσισε την μη χρηματοδότηση-δανεισμό συγκεκριμένων ρωσικών τραπεζών αλλά και της ρωσικής κυβέρνησης (συμπεριλαμβανομένης της κεντρικής τράπεζας). Δέσμευση συναλλαγματικών αποθεμάτων της Ρωσίας τα οποία διατηρούνται στην ΕΕ (η κατοχή αποθεματικών σε ξένο νόμισμα συμβάλλει στη διατήρηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας του νομίσματος μια χώρας σταθερή). Απαγόρευση συναλλαγών με ορισμένες κρατικές επιχειρήσεις, κυρίως αυτές που είχαν δραστηριότητα στην στρατιωτική βιομηχανία, εξαγωγή και πώληση τραπεζογραμματίων, παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών (νομικών, λογιστικών, τεχνικών κ.α.) προς υπηρεσίες αλλά και εύπορους Ρώσους σχετικά με χρηματοοικονομική διαχείριση. Τέλος εξαίρεση βασικών ρωσικών τραπεζών από το σύστημα SWIFT, το κυρίαρχο σύστημα χρηματοπιστωτικών μηνυμάτων παγκοσμίως (δεν μπορεί να γίνει μεταφορά περιουσιακών στοιχείων στο εξωτερικό ούτε ξένου νομίσματος)
- Τρίτον, μέτρα ελήφθησαν όσον αφορά τις μεταφορές και την ενέργεια. Απαγόρευση εισόδου στην ΕΕ σε οδικούς μεταφορείς από την Ρωσία, απαγόρευση εξαγωγών προϊόντων τεχνολογίας που έχουν σχέση με την αεροπορία, πωλήσεων αεροσκαφών προς την Ρωσία και παροχή υπηρεσιών που αφορά τον κλάδο της αεροπλοΐας, κλείσιμο των λιμανιών και του εναέριου χώρου της στα ρωσικά πλοία και αεροσκάφη. Εξαίρεση στα ανωτέρω γίνεται μόνο για πολιτιστικούς, ανθρωπιστικούς λόγους, μεταφορά φαρμακευτικών, ιατρικών, γεωργικών προϊόντων και τροφίμων. Επίσης στο πλαίσιο της ενέργειας απαγόρευσε τις εξαγωγές τεχνολογιών δύλισης πετρελαίου ώστε να

παρεμποδίσει την λειτουργία των διυλιστηρίων. Απαγόρευση δια θαλάσσης εισαγωγή αργού πετρελαίου και όλων των μορφών ρωσικού άνθρακα.

- Τέταρτον, όσον αφορά τις εμπορικές κυρώσεις η ΕΕ αποφάσισε να μην προχωρήσει σε αύξηση των δασμών στις εισαγωγές αλλά να επιβάλλει κυρώσεις που περιλαμβάνουν απαγόρευση εισαγωγών και εξαγωγών σε συγκεκριμένα αγαθά όπως απαγόρευση εξαγωγών ειδών πολυτελείας, εξαρτημάτων τεχνολογίας, μηχανημάτων, κβαντική υπολογιστική. Επίσης απαγόρευση εισαγωγών στην ΕΕ έτοιμων ή ημικατεργασμένων προϊόντων χάλυβα, σιδήρου, τσιμέντου, ξύλου, ποτών, χρυσού.
- Επίσης υπήρξαν αποκλεισμοί Ρώσων από τους χώρους του αθλητισμού, του πολιτισμού και της Επιστήμης. Επιβλήθηκαν αποκλεισμοί Ρώσων και Λευκορώσων αθλητών και ομοσπονδιών από διοργανώσεις όπως αυτές του κλειστού και ανοιχτού στίβου, ποδοσφαίρου, μπάσκετ, βόλεϊ. Επίσης σε διακοπή συνεργασιών με ρωσικά καλλιτεχνικά σχήματα προχώρησαν πολλοί καλλιτεχνικοί οργανισμοί καθώς και στη συνεργασία με ρωσικά επιστημονικά και ερευνητικά ιδρύματα.

Η επιβολή των κυρώσεων είχε άμεσο αντίκτυπο στην οικονομία της Ρωσίας με την υποτίμηση του νομίσματός της να είναι εμφανής από τις πρώτες εβδομάδες. Μέσα σε λίγες ώρες το ρούβλι έχασε έως και 40% της αξίας του σε σχέση με το δολάριο με πολλούς αναλυτές να εκτιμούν ότι θα επιβαρύνει τον πληθωρισμό της 5% επιπλέον (Deutsche Welle, 2022). Το χρηματιστήριο έμεινε για κάποιες μέρες κλειστό, οίκοι αξιολόγησης όπως ο Standard & Poor's υποβάθμισαν την πιστοληπτικής της ικανότητα σε BB+, δηλαδή κατηγορία «junk» («σκουπίδια»), η κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας αναγκάστηκε να διπλασιάσει το ύψος των επιτοκίων με το βασικό επιτόκιο από 10,5% να φτάνει το 20%. Δεδομένων των συνθηκών θα περίμενε κανείς η οικονομία της να έχει κατακερματίσει παρ' όλα αυτά παρατηρήθηκε μια συρρίκνωση της τάξης του 2,1% το 2022 ενώ για το 2023 και το 2024 υπολογίζεται ότι θα επιστρέψει σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης (Παγκαλιάς, 2023). Το ΔΝΤ υπολογίζει το ρωσικό ΑΕΠ να τρέξει με ρυθμό 0,7% το 2023 και 1,3% το 2024 δηλαδή θετικό ποσοστό μεταβολής παρόμοιο με αυτό που προβλέπεται για την Ευρωζώνη.

Κάποιος θα μπορούσε να ρωτήσει που οφείλετε αυτή η αντοχή της ρωσικής οικονομίας. Κάποιοι αναλυτές ισχυρίζονται ότι τα μέτρα στήριξης που πήρε η ρωσική κυβέρνηση, η αλλαγή της οικονομίας στην λειτουργία του πολέμου και η ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων κυρίως με

την Ινδία και Κίνα ενίσχυσαν αυτή την ανθεκτικότητα. Οι κρατικές δαπάνες αυξήθηκαν κατά 13,5 ως μέρος του ΑΕΠ, η ρωσική βιομηχανία αυξήθηκε επίσης λόγω της παραγωγής όπλων και στρατιωτικού υλικού, τα έσοδα από τις εξαγωγές πετρελαίου μπορεί να περιορίστηκαν, λόγω των κυρώσεων όμως πουλάει σε χώρες της Ασίας (Ινδία, Κίνα) που δεν είναι μέλη του συνασπισμού (Η Ναυτεμπορική, 2023).

2.2. Οι επιπτώσεις του πολέμου στην οικονομία της Ρωσίας

Η Ρωσία όταν ξεκινούσε τον πόλεμο ίσως δεν είχε υπολογίσει το οικονομικό κόστος πιστεύοντας ότι θα πετύχαινε τον στόχο της σύντομα και χωρίς αυστηρές κυρώσεις. Όμως κάτι τέτοιο δε συνέβη. Η οικονομία της Ρωσία επηρεάστηκε και μάλιστα υπήρχαν πολλοί που έκαναν καταστροφικές προβλέψεις υποστηρίζοντας ότι το ΑΕΠ της Ρωσίας θα συρρικνωθεί έως και 15%. Το ΔΝΤ σε εκτίμηση που έκανε για το πόσο καλά άντεξε η οικονομία της Ρωσίας από την έναρξη του πολέμου έως και σήμερα, μιας και ο πόλεμος συνεχίζεται, υποστήριξε ότι υπήρξε μια ήπια ύφεση το 2022, φέτος θα έχει μια μικρή συρρίκνωση ενώ το 2024 θα παρουσιάσει ανάπτυξη. Παρ' όλα αυτά πολλοί ειδικοί δεν συμμερίζονται την εστίαση του ΔΝΤ σε παραδοσιακά οικονομικά μεγέθη όπως το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) ως κατάλληλο, δεδομένου ότι την περίοδο του πολέμου ο αριθμός αυτός διογκώνεται από την εκτίναξη των στρατιωτικών δαπανών. Σε ανάλυση που έγινε από το Κέντρου Πολιτικών Ερευνών (CEPR) διαπιστώθηκε ότι όταν αυτό αφαιρεθεί, η περσινή ύφεση ήταν διπλάσια από ό,τι δείχνουν τα επίσημα στοιχεία. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία το ΑΕΠ της Ρωσίας για το 2022 μειώθηκε αλλά όχι τόσο πολύ όσο πολλοί περίμεναν. Τον Φεβρουάριο το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο δήλωσε ότι αναμένει τα τελικά στοιχεία να δείξουν μια μικρή πτώση του ΑΕΠ κατά 2% το 2022, για να ακολουθήσει μια αύξηση 0,3% το 2023 πριν από μια ανάκαμψη σχεδόν στο 2% το 2024, στέλλοντας το μήνυμα ότι η οικονομία της Ρωσίας είναι εύρωστη και ικανή να αντέξει το επιπλέον κόστος του πολέμου. Ωστόσο, σε αυτή την εκτίμηση περιλαμβάνονται οι στρατιωτικές δαπάνες - οι οποίες έχουν εκτοξευθεί από την έναρξη της εισβολής, ιδιαίτερα μετά την εισαγωγή της επιστράτευσης για 120.000 πολίτες πέρυσι (Inman, 2023).

Σε μια μελέτη του CEPR που διεξήχθη από τους οικονομολόγους Adrian Schmith της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και Hanna Sakhno του Πανεπιστημίου του Groningen προχώρησε πέρα από τις καταναλωτικές δαπάνες και δημιούργησε έναν "ανιχνευτή εγχώριας ζήτησης" για τη μέτρηση της δραστηριότητας του ιδιωτικού τομέα. Συγκέντρωσαν στοιχεία από 15 διαφορετικές πηγές συμπεριλαμβανομένων των αναζητήσεων στο Google, των αγορών σε αεροπορικά εισιτήρια και των στοιχείων για τις τιμές των κατοικιών. Το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξαν ήταν ότι η «ήπια» περσινή ύφεση της Ρωσίας ήταν στην πραγματικότητα ευρύτερη και πιο βαθιά από ότι έδειχναν τα επίσημα στοιχεία, όταν η βαρύτητα δίνονταν στη μη στρατιωτική δραστηριότητα (Inman, 2023). Η ιδιωτική κατανάλωση μειώθηκε κατά 4% και όχι κατά 1,8% όπως αναφέρουν οι επίσημοι αριθμοί, αν και μια οριστική αξιολόγηση χωρίς να ληφθούν υπόψη όλες οι πτυχές των στρατιωτικών δαπανών ήταν αδύνατη. Οι δαπάνες στα καταστήματα έχουν μειωθεί κατά 10%, γεγονός που δείχνει ότι η πραγματική οικονομία έχει υποστεί δραματική συρρίκνωση. Οι λιανικές πωλήσεις σημείωσαν βουτιά γεγονός που απεικονίζει τον αντίκτυπο του πολέμου στην ψυχολογία του μέσου αγοραστή. Επίσης ρόλο στην πτώση έπαιξε και ο αποκλεισμός πολλών αναγκαίων και επιθυμητών ειδών. Σε όλη αυτή την δυσμενή κατάσταση έρχεται να προστεθεί και ο φόβος της οικονομικής κατάρρευσης στρέφοντας τους πολίτες της στην αποταμίευση αφήνοντας τη Ρωσία με ένα από τα υψηλότερα ποσοστά αποταμίευσης καταθέσεων στον ανεπτυγμένο κόσμο περίπου 32% την ίδια στιγμή που στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι 9%. Πολλές εταιρείες απέσυραν την παρουσία τους δημιουργώντας προβλήματα σε πολλούς κλάδους. Οι εισαγωγές αγαθών τον Δεκέμβριο του 2022 μειώθηκαν περίπου 20%, οι εισαγωγές τεχνολογίας στο 30%, η παραγωγή αυτοκινήτων μειώθηκε κατά 67%, τα μηχανήματα εκσκαφών κατά 53% και οι τηλεοπτικοί δέκτες κατά 36%, ενώ οι κυρώσεις σε ζωτικά εξαρτήματα παραμένουν σε ισχύ (Inman, 2023).

Το κόστος για την πρόσληψη στρατευμένων στρατιωτών και το στρατιωτικό υλικό που χρειάζεται για την αντικατάσταση των κατεστραμμένων αρμάτων μάχης και των αναλωμένων πυραύλων θα έχουν ωθήσει τις αμυντικές δαπάνες από το 4,1% του ΑΕΠ το 2021 προς το 7% το 2022. Επίσης οι πληρωμές κοινωνικής πρόνοιας για τις οικογένειες που έχασαν κάποιον δικό τους στις μάχες αλλά και τα επιδόματα για όσους έχουν παιδιά έχουν αδειάσει το ταμείο. Οι συνολικές κρατικές δαπάνες αυξήθηκαν δραματικά σχεδόν 59% αν και είναι πιθανό αυτό το νούμερο να είναι μικρότερο από ότι ισχύει στην πραγματικότητα. Οι δαπάνες αυξάνονται, τα έσοδα μειώνονται.

Το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων της προέρχονταν από τις πωλήσεις σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Την περίοδο της πανδημίας του covid-19 και πέρυσι όταν οι τιμές των ορυκτών καυσίμων ήταν σε ιστορικά υψηλά ποσοστά, αυτά τα έσοδα ήταν τεράστια αλλά λόγω των πρόσφατων μειώσεων λόγω πολέμου και κυρώσεων η Ρωσία δεν έχει ίσως την δυνατότητα να αναπληρώσει όλα αυτά τα έξοδα που δαπανήθηκαν για τον πόλεμο. Τον Ιανουάριο του τρέχοντος έτους, τα φορολογικά έσοδα από το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο έπεσαν κατά 46% σε σχέση με ένα χρόνο νωρίτερα, σύμφωνα με την κρατική στατιστική υπηρεσία. Ο συνδυασμός των υψηλότερων δαπανών και της πτώσης των εσόδων σήμαινε ότι το έλλειμμα των δημόσιων δαπανών της Ρωσίας έφτασε τα 25 δις. δολάρια τον Ιανουάριο, σύμφωνα με το υπουργείο Οικονομικών. Συνεπάγεται επομένως ότι το ετήσιο έλλειμμα είναι πιθανό να εκτοξευθεί από το σημερινό επίπεδο του 2,5%, ενώ το πλεόνασμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ύψους 250 δις. δολαρίων στο τέλος του 2022 κινδυνεύει να εξανεμιστεί μέχρι το τέλος του 2023 (Inman, 2023). Το ρωσικό ρούβλι έχει χάσει σχεδόν το 30% της αξίας του έναντι του ευρώ και του δολαρίου από τις αρχές του 2023. Έφτασε να ισοδυναμεί 100:1 έναντι του ευρώ δηλαδή το ρωσικό νόμισμα να αξίζει λιγότερο από ένα λεπτό του ευρώ. Μετά την εισβολή στην Ουκρανία το ευρώ ισοδυναμούσε με 127 ρούβλια. Η Κεντρική Τράπεζα αύξησε το βασικό επιτόκιο στο ακραίο 20% (Η Ναυτεμπορική, 2023).

Παρά τους περιορισμούς και τις ανωτέρω απώλειες που έχει υποστεί η οικονομία της, συνεχίζει να αντέχει και αυτό γιατί αφενός μεν υπήρχαν «κενά» στις κυρώσεις που επιβλήθηκαν και αφετέρου η Ρωσία κατάφερε να παρακάμψει ορισμένους από τους περιορισμούς βρίσκοντας νέους συμμάχους (Οικονομικός Ταχυδρόμος, 2023). Χαρακτηριστικά το 90% των εξαγωγών πετρελαίου κατευθύνθηκε προς την Κίνα και Ινδία ενώ μέσω του Χονγκ Κόνγκ και του Ντουμπάι γίνονταν η μεταφορά του σε χώρες της Ευρώπης. Δεν ισχύει βέβαια το ίδιο για το φυσικό αέριο μιας και η μεταφορά του από την Ρωσία προς την Κίνα είναι περιορισμένη καθώς ο αγωγός που τις συνδέει είναι μικρός. Επίσης οι εισαγωγές που γίνονταν από την Δύση έχουν αντικατασταθεί εν μέρει από την Κίνα. Οι συναλλαγές των τραπεζών που έχουν αποκλειστεί από το σύστημα SWIFT γίνονται εναλλακτικά μέσω του Κινεζικού CIPS (Οικονομικός Ταχυδρόμος, 2023).

2.3. Οι επιπτώσεις του πολέμου στην οικονομία της Ουκρανίας

Η όποια οικονομική ανάπτυξη για την Ουκρανία εξανεμίστηκε με την απόφαση του Βλάντιμιρ Πούτιν να εισβάλει στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022 προκαλώντας τον θάνατο χιλιάδων αθώων πολιτών, τον εκτοπισμό πολλών Ουκρανών από τα σπίτια τους καθώς και καταστροφές εκατοντάδων δισεκατομμυρίων δολαρίων. Σύμφωνα με το Υπουργείο Οικονομικών της Ουκρανίας η χώρα για το 2022 έχασε πάνω από το 30% του ΑΕΠ της (Volynski, 2023). Το ποσοστό αυτό είναι τεράστιο αν συγκριθεί μάλιστα με δύσκολες περιόδους όπως αυτή το 2014-2015 με την κρίση στην Κριμαία όπως και την περίοδο του COVID-19 όπου ο ρυθμός ανάπτυξης δεν ξεπέρασε το 3% κατά μέσο όρο. Εκτιμάται ότι θα χρειαστούν 13 χρόνια για την ανάκαμψη της οικονομίας εφόσον ο ρυθμός ανάπτυξης εξακολουθήσει να είναι 3% (Volynski, 2023). Οι ζημιές που έχουν υποστεί πολλές πόλεις στα ανατολικά και νότια της Ουκρανίας είναι ανυπολόγιστες, τα δίκτυα ενέργειας έχουν καταστραφεί σκόπιμα με πυραυλικές επιθέσεις μιας και είναι κομβικής σημασίας στην μεταφορά ηλεκτρικού ρεύματος και θέρμανσης, εκτάσεις γης έχουν ναρκοθετηθεί, κατοικίες και κτίρια δημόσιου ενδιαφέροντος έχουν ισοπεδωθεί ή έχουν υποστεί μεγάλες ζημιές, καταστροφές στο οδικό δίκτυο αλλά και σε γεωργικές εκτάσεις περιγράφουν μερικώς την εικόνα του πολέμου που βιώνουν στην Ουκρανία. Η Οικονομική Σχολή του Κιέβου (ΟΣΚ) υπολόγισε ότι οι ζημιές του πολέμου στη χώρα φτάνουν στα 137,8 δισ. \$ μόνο μέχρι τον Δεκέμβριο του 2022 ενώ σύμφωνα με εκτίμηση της Παγκόσμιας Τράπεζας το κόστος ανοικοδόμησης υπολογίζεται πάνω από 400 δισ. \$ (Οικονομικός Ταχυδρόμος, 2023).

Τα περισσότερα από τα κτίρια που έχουν υποστεί ζημιές ήταν κατοικίες αλλά και κτίρια βιομηχανικού ενδιαφέροντος. Στα τέλη του Αυγούστου του 2022 περίπου 135.000 κατοικίες είχαν ζημιές ενώ το κόστος ανέρχεται στα 54 δισ. \$. Ανάλογες είναι οι ζημιές και στο δίκτυο σιδηροδρόμων και στο οδικό δίκτυο (“τι καταστροφές έχει, 2023”). Η ΟΣΚ υπολογίζει ότι οι ζημιές στις υποδομές μεταφορών φτάνουν τα 40 δισ. \$ με 25.000 χιλιόμετρα δρόμων και πάνω από 300 γέφυρες να έχουν καταστραφεί. Επίσης πολλά δημόσια κτίρια όπως νοσοκομεία, σχολεία, παιδικοί σταθμοί και καταστήματα καταστράφηκαν. Υπολογίζονται ότι οι υλικές ζημιές στην εκπαίδευση φτάνουν τα 8,6 δισ. \$ ενώ τα σχολεία και νηπιαγωγεία που καταστράφηκαν φτάνουν περίπου τις 2.000. Ανάλογη είναι και η εικόνα στην υγειονομική περίθαλψη με 376 εγκαταστάσεις να έχουν δεχθεί επίθεση. Ένας άλλος στόχος επιθέσεων ήταν αυτός των εγκαταστάσεων παροχής ενέργειας. Η ΟΣΚ υπολογίζει την

ζημιά σε 6,8 δισ. \$, με την Ουκρανία να έχει χάσει το 44% των δυνατοτήτων της στην παραγωγή πυρηνικής ενέργειας, τα ¾ των θερμικών μονάδων και το 1/3 των μονάδων συμπαραγωγής ηλεκτρισμού και θερμότητας (“τι καταστροφές έχει, 2023”). Τα Ηνωμένα Έθνη υπολόγισαν τον Ιούνιο ότι η ικανότητα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας της Ουκρανίας είχε μειωθεί στο μισό περίπου των επιπέδων πριν από την πλήρη εισβολή της Ρωσίας τον Φεβρουάριο του 2022. Από σχεδόν 37 γιγαβάτ (GW), περισσότερα από 19 GW έχουν καταστραφεί, πληγεί ή έχουν καταληφθεί (<https://www.capital.gr/diethni/3741962/i-oukrania-odeuei-pros-ton-xeimona-me-ena-energeiako-sustima-se-krisi/>).

Οι επιπτώσεις του πολέμου ήταν εξίσου εμφανείς και έντονες στον κλάδο της γεωργίας μιας και η Ουκρανία θεωρούνταν η σιταποθήκη της Ευρώπης λόγω της μεγάλης παραγωγής της σε σιτηρά, όσπρια και ελαιούχους σπόρους. Μόλις το 40% του ηλιέλαιου που κυκλοφορούσε στο εμπόριο προέρχονταν από την Ουκρανία. Η έλλειψη σε καύσιμα, λιπάσματα, η αύξηση του κόστους, η μετανάστευση του πληθυσμού, η αδυναμία παραγωγής και αποθήκευσης λόγω ζημιών σε υποδομές ηλεκτρικής ενέργειας δυσκόλευαν το έργο των αγροτών. Σε αυτό έρχεται να προστεθεί και η μη δυνατότητα διακίνησης μέσω θαλάσσης αφού τα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας ελέγχονταν από τον ρωσικό στρατό. Η ΟΣΚ εκτιμά ότι οι ζημιές που έχουν γίνει στην γεωργία φτάνουν τα 6,6 δισ. \$ και ο χρόνος που χρειάζεται για να αποκατασταθούν, ειδικά σε περιοχές που έχουν μολυνθεί από νάρκες και πυρομαχικά μπορεί να διαρκέσει δεκαετίες. Τέλος είναι σημαντικό να αναφέρουμε και τις ανθρώπινες απώλειες, εκατέρωθεν, χωρίς ωστόσο να είναι επαληθευμένα τα νούμερα μιας και οι δυο πλευρές δεν δίνουν ακριβείς αριθμούς με τους Ουκρανούς να σημειώνουν απώλειες, 18 μήνες μετά, 70.000 νεκρούς και 100.000 με 120.000 τραυματίες (“ποιες είναι οι εκατέρωθεν, 2023”). Όμως η Ουκρανία αντέχει σε αυτόν τον πόλεμο γιατί έχει εξωτερική βοήθεια. Μέσα στο 2023 έχει λάβει ως χρηματοοικονομική ενίσχυση από ξένους δωρητές (ΗΠΑ, Ευρωπαϊκή Ένωση) 16,7 δισ. δολάρια ενώ για το 2022 έλαβε εξωτερική βοήθεια ύψους 32,14 δισ. δολάρια (Οικονομικός Ταχυδρόμος, 2023).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η παγκόσμια οικονομία πριν τον πόλεμο και οι άμεσες επιπτώσεις του

3.1. Η παγκόσμια οικονομία πριν τον πόλεμο

Ακόμα και πριν τον πόλεμο τα στοιχεία για την παγκόσμια οικονομία το 2020 έδειχναν, σε πολλές χώρες, αύξηση πληθωρισμού λόγω ανισορροπίας στην προσφορά-ζήτηση και των μέτρων στήριξης που πάρθηκαν κατά την διάρκεια της πανδημίας, προκαλώντας ακόμα πιο σφιχτή νομισματική πολιτική (Pierre-Olivier Gourinchas, 2022). Ο κόσμος είχε στρέψει την προσοχή στην υγεία και τις οικονομικές προκλήσεις που προκάλεσε η πανδημία: να αντιστρέψει τις μεγάλες απώλειες σε ανθρώπινο κεφάλαιο και να στηρίξει την οικονομία εν μέσω μιας άνισης ανάκαμψης η οποία χαρακτηρίζονταν από παρατεταμένα σημεία συμφόρησης στην προσφορά, την απόσυρση πολιτικής στήριξης, την αύξηση πληθωρισμού τόσο στην σίτιση όσο και ενέργεια (Guenette, Kenworthy, Wheeler, 2022).

Αυτή η άνευ προηγουμένων συμφόρηση που παρατηρήθηκε στην εφοδιαστική αλυσίδα ανέδειξε στην πραγματικότητα τα κενά της παγκοσμιοποίησης και τις ρωγμές σε ένα σύστημα εξάρτησης των ανεπτυγμένων οικονομιών από τις αναπτυσσόμενες οικονομίες της Ασίας. Η έλλειψη επεξεργαστών γονάτισε τις βιομηχανίες όπου Ευρώπη, Αμερική και Κίνα αρχίσαν να μεθοδεύουν την αυτάρκειά τους στα αναγκαία αυτά εξαρτήματα (Η Καθημερινή, 2022). Επίσης το γεγονός ότι υπήρχαν μεγάλες καθυστερήσεις αλλά και αυξημένο κόστος στις μεταφορές, οδήγησε πολλές ανεπτυγμένες οικονομίες να σκεφτούν την παραγωγή στις χώρες τους ή έστω πλησιέστερα στο έδαφός τους. Τα πλοία συνωστίζονταν στα λιμάνια με τα κοντέινερ να παραμένουν σταθμευμένα. Οι ελλείψεις στην αγορά τροφίμων άρχισαν να γίνονται ορατές

Αυτό όμως που δεν περιμέναμε να δούμε και ίσως ήταν η πλέον απρόβλεπτη εξέλιξη του 2021 ήταν η απόφαση εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων να εγκαταλείψουν τις θέσεις εργασίας τους με εργαζομένους να εγκαταλείπουν την εργασία τους στην προσπάθεια να αποφύγουν την μόλυνση από τον κορωνοϊό (COVID-19) (Η Καθημερινή, 2022). Άλλοι πάλι είδαν την πανδημία και τα lockdowns ως μια ευκαιρία να επαναξιολογήσουν τις προτεραιότητές τους και να ψάξουν καλύτερη θέση απασχόλησης. Στις ΗΠΑ συγκεκριμένα αυτό το φαινόμενο πήρε μεγάλες διαστάσεις όπου και χαρακτηρίστηκε «μεγάλη παραίτηση»

οδηγώντας σε ελλείψεις προσωπικού. Οι έρευνες που έγιναν από το Conference Board φέρουν το 39% των στελεχών αμερικανικών επιχειρήσεων να αποταμιεύουν κεφάλαια για να τα διαθέσουν για αυξήσεις μισθών (Η Καθημερινή, 2022). Επίσης λόγω της αποχώρησης χιλιάδων μεταναστών από την Βρετανία, η οποία και τυπικά εγκατέλειπε την ΕΕ, καθώς η παραμονή Ευρωπαίων εργαζομένων στην χώρα θεωρούνταν παράτυπη, η έλλειψη τουλάχιστον 25.000 οδηγών φορτηγών σε συνδυασμό με τους τελωνειακούς ελέγχους προκάλεσε μια συμφόρηση στην παγκόσμια εφοδιαστική αλυσίδα.

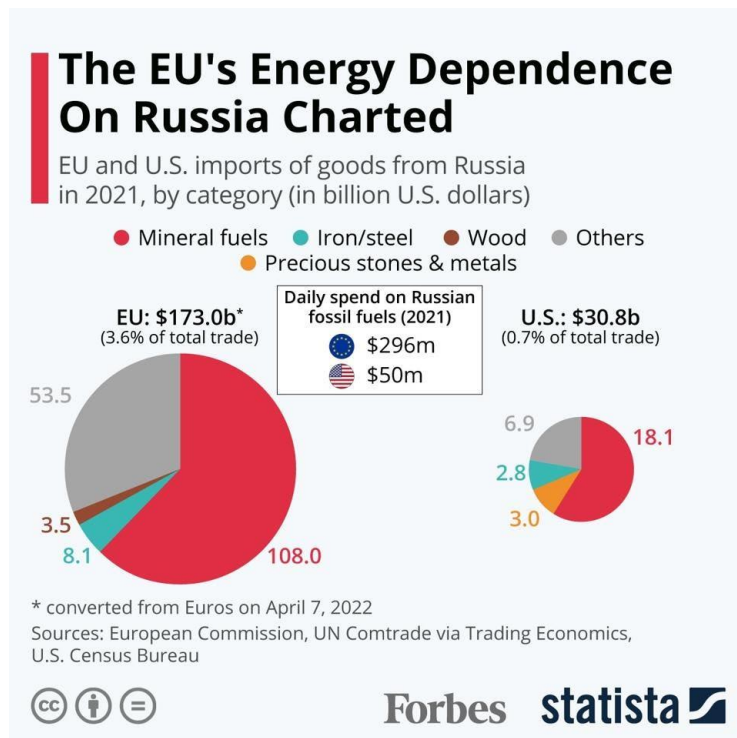
Συνακόλουθα όλων των παραπάνω (ελλείψεων και υπερβάλλουσας ζήτησης) ήρθε να προστεθεί ο φόβος του πληθωρισμού, που είχε ξεχαστεί εδώ και χρόνια και που έφερε αναμνήσεις από την δεκαετία του 1970 με τις αυξήσεις των μισθών να επανατροφοδοτούν την άνοδο των τιμών. Στην Ευρωζώνη καταγράφεται αύξηση στο 4,9% τον Νοέμβριο του 2021 ενώ στις ΗΠΑ 6,8%, το μεγαλύτερο ποσοστό από το 1982 (Η Καθημερινή, 2022). Η επανεμφάνιση του πληθωρισμού φέρνει τις κεντρικές τράπεζες σε δίλημμα σχετικά με τα μέτρα που πρέπει να πάρουν για την στήριξη των οικονομιών τους.

Η μεγαλύτερη κρίση όμως που αντιμετώπισε ο κόσμος στα τέλη 2021 ήταν αυτή της ενεργειακής κρίσης με τις κυβερνήσεις της ΕΕ κυρίως, να προβληματίζονται κάνοντας σχέδια για στροφή στην πράσινη οικονομία. Ταυτόχρονα η αύξηση της ζήτησης παραγωγή ενέργειας οδήγησε την Ρωσία στο να κρατήσει την υπάρχουσα στάση της και να περιορίσει τις ροές φυσικού αερίου προς την Ευρώπη προσπαθώντας να επισπεύσει αλλά και να εκβιάσει την πιστοποίηση και έγκριση του αγωγού Nord Stream 2. Παράλληλα οι χώρες της Ασίας κατέφυγαν στο αμερικάνικο υγροποιημένο φυσικό αέριο (LNG) όπου η αυξημένη ζήτηση του μείωνε την προσφορά προς την Ευρώπη αλλά αυτή η αύξηση της προσφοράς του αμερικάνικου LNG οδήγησε σε αποκλιμάκωση των τιμών στην Ευρώπη.

3.2. Ενεργειακή εξάρτηση

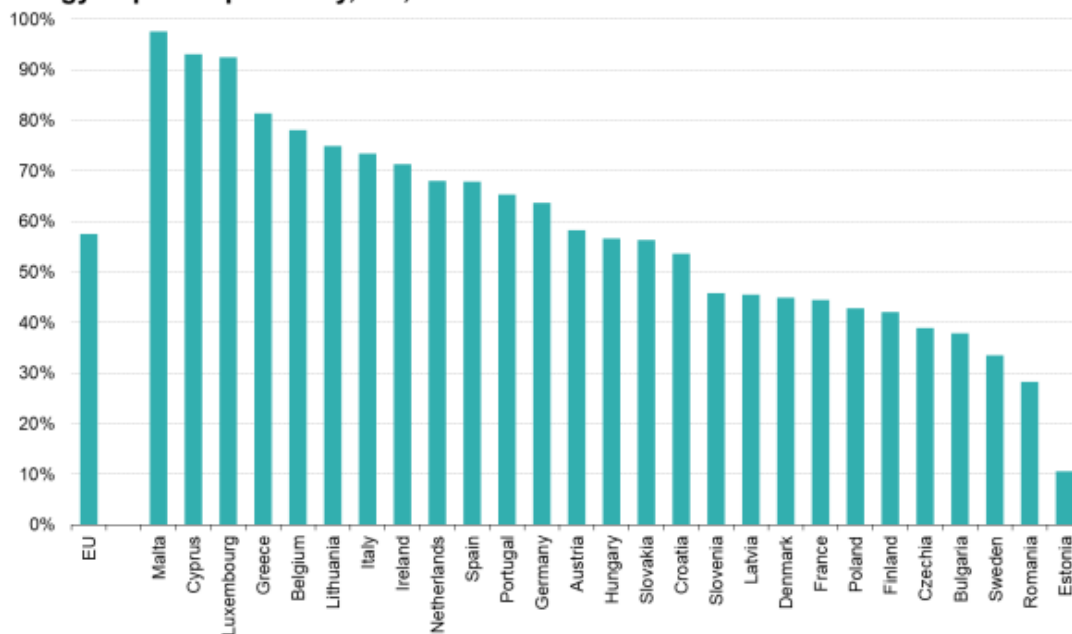
Η Ρωσία βασιζόταν σε μεγάλο βαθμό στις εξαγωγές της σε πρώτες ύλες, με τα ορυκτά καύσιμα να κυριαρχούν μεταξύ των εξαγωγών το 2021 σε ΕΕ και ΗΠΑ (Buchholz, 2022)

Διάγραμμα 3. 1: Ενεργειακή εξάρτηση ΕΕ και ΗΠΑ από την Ρωσία

Σύμφωνα με το διάγραμμα 3.1 που προκύπτει από τους αριθμούς της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της βάσης δεδομένων Comtrade των Ηνωμένων Εθνών και του Γραφείου Απογραφής των ΗΠΑ, φαίνεται ότι οι ΗΠΑ δαπανούσαν, πριν την εισβολή, για ενέργεια ημερησίως 50 εκατομμύρια δολάρια ενώ η Ευρώπη έφτανε σχεδόν στα 300 εκατομμύρια δολάρια. Οι εισαγωγές της Ευρώπης σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο είναι άμεσα συνδεδεμένες με την ενεργειακή της υποδομή και η εξάρτησή της από την Ρωσία είναι εμφανής. Μέχρι και τον Φεβρουάριο του 2022, λίγο μετά την εισβολή, η εξάρτηση της ΕΕ από την ρωσική ενέργεια έβαινε ανιούσα. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 2021 οι εισαγωγές της σε ρωσικό φυσικό αέριο ανέρχονταν στο 40% ενώ σε πετρέλαιο στο 25%. Με την ολοκλήρωση του αγωγού Nord Stream 2 θα είχε αύξηση της χωρητικότητας σε φυσικό αέριο κατά 55 δις. m³ ή διαφορετικά αύξηση της ζήτησης κατά 14% (Shepard and Pratson, 2022).

Energy import dependency, EU, 2020

Source: Eurostat, calculation based on energy balances

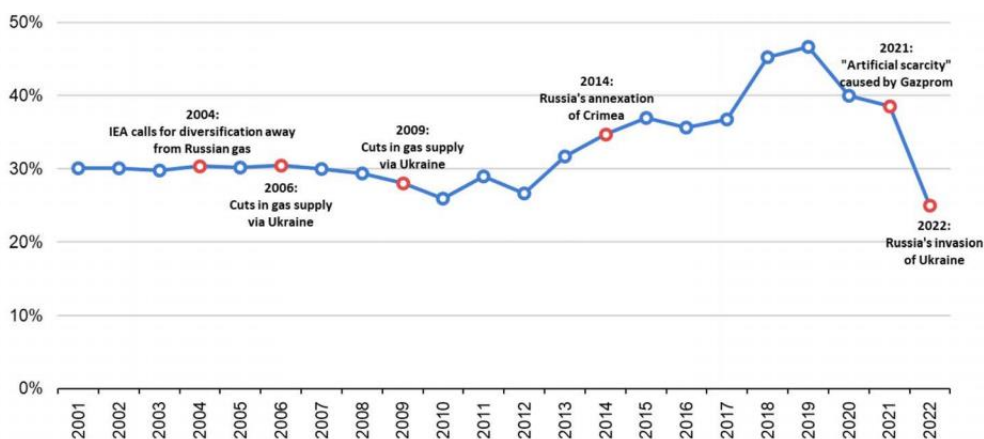
eurostat

Διάγραμμα 3. 2: Χώρες της Ευρώπης με τις μεγαλύτερες εισαγωγές ενέργειας από την Ρωσία

Στο διάγραμμα 3.2 παρουσιάζονται οι χώρες με την μεγαλύτερη εξάρτηση σε ρωσική ενέργεια όπως καταγράφηκαν για το 2020 με την Μάλτα, Κύπρο, Λουξεμβούργο, Ελλάδα, Βέλγιο να είναι στις 5 πρώτες θέσεις.

The European Union's reliance on Russian gas increased steadily over the last decade

Share of EU gas demand met by Russian supply, 2001-2022

Sources: IEA analysis based on IEA Energy Data Centre and various external sources.

IEA 2022. All rights reserved.

Διάγραμμα 3. 3: Εξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ρωσικό φυσικό αέριο

Το διάγραμμα 3.3 απεικονίζει την αυξανόμενη εξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε φυσικό αέριο από την Ρωσία με εξαίρεση το 2021 όπου σημειώνεται μια πτώση λόγω της «τεχνητής έλλειψης» που δημιούργησε η Gazprom ενώ από το 2022 με τον πόλεμο στην Ουκρανία η πτώση είναι ακόμη μεγαλύτερη.

Οι ΗΠΑ μέχρι το 2021 εισήγαγαν ένα 7% σε πετρέλαιο από την Ρωσία, περίπου 626.000 βαρέλια την ημέρα. Αν και οι ΗΠΑ παράγουν το 75% του πετρελαίου και 90% του φυσικού αερίου που χρησιμοποιούν για εγχώρια χρήση, θα μπορούσε κάποιος να πει ότι υπάρχει πλήρης ενεργειακή ανεξαρτησία από την Ρωσία. Όμως κάποιος ειδικός θεωρούν ότι κάτι τέτοιο δεν ισχύει απόλυτα μιας και η Ρωσία παίζει σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια αλυσίδα προσφοράς ενέργειας (Shepard and Pratson, 2022) επηρεάζοντας τις τιμές. Επιπλέον η ενέργεια μπορεί να είναι έμμεσης μορφής, να χρησιμοποιείται δηλαδή στα πιο χαμηλά σημεία της αλυσίδας εφοδιασμού για την παραγωγή του αγαθού ή της υπηρεσίας. Αυτό στην πραγματικότητα σημαίνει ότι τα αγαθά και οι υπηρεσίες που εισάγουν οι ΗΠΑ από την Ευρώπη και Κίνα έχουν ενσωματωμένα την ρωσική ενέργεια καθώς έχει χρησιμοποιηθεί για την μεταποίησή τους. Έτσι, παρόλο που οι ΗΠΑ έλαβαν μόνο το 4% των εισαγωγών αργού πετρελαίου από τη Ρωσία το 2015, η τιμή αυτή διπλασιάστηκε σε 8% με την προστιθέμενη ποσότητα έμμεσης ενέργειας από ρωσικό πετρέλαιο ενσωματωμένη σε άλλα αγαθά που εισήγαγαν οι ΗΠΑ εκείνο το έτος.

Χώρες όπως η Κίνα και η Νότια Κορέα αποτελούσαν το 2021 τους μεγαλύτερους εισαγωγείς ρωσικού αργού, εισάγοντας περίπου το 80% του πετρελαίου που εισήγαγε ολόκληρη η περιφέρεια της ΕΕ ενώ την ίδια χρονιά, η Κίνα και η Ιαπωνία αντιπροσώπευαν το 10% των εξαγωγών φυσικού αερίου της Ρωσίας (Shepard and Pratson, 2022). Αυτή η άμεση μορφή ενέργεια ενσωματώθηκε στη συνέχεια στα βιομηχανικά προϊόντα (έμμεση μορφή). Οι 5 μεγαλύτεροι εισαγωγείς ρωσικού πετρελαίου εξήγαγαν σχεδόν 2,7 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ μεταποιημένων μηχανημάτων το 2020, περίπου το 60% της συνολικής παγκόσμιας αγοράς. Με τις αλυσίδες εφοδιασμού που εξαρτώνται από αυτές τις μεγάλες μεταποιητικές οικονομίες, οι ΗΠΑ εξαρτώνται επίσης έμμεσα από το ρωσικό πετρέλαιο και κατ' επέκταση την ρωσική ενέργεια.

3.3. Αύξηση τιμής Πετρελαίου

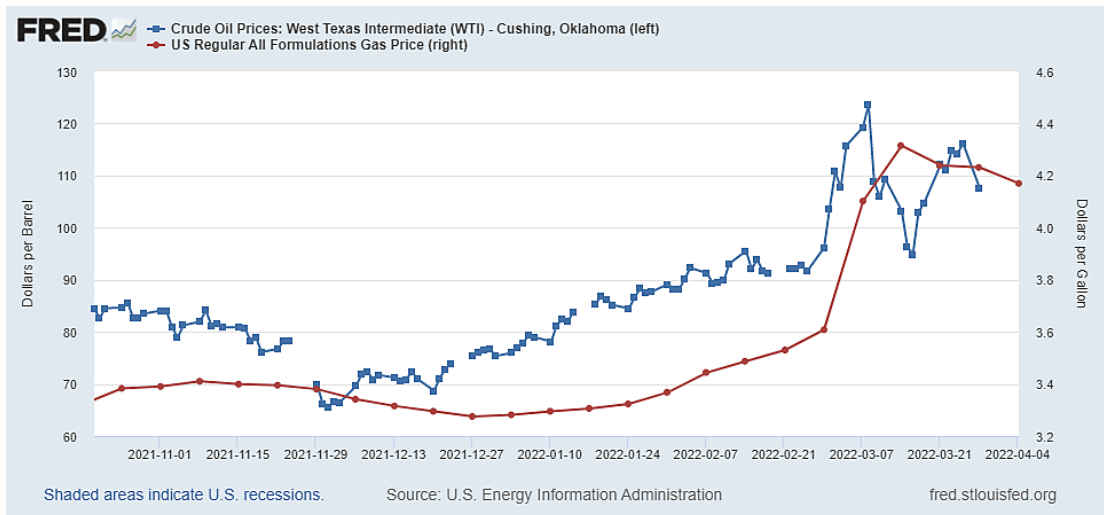
Μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία η τιμή του πετρελαίου υπερπήδησε τα \$120/βαρέλι μέσα στο 2022. Στο πρώτο τρίμηνο του 2023 η τιμή κυμάνθηκε στα \$80/βαρέλι, τιμή που συναντούσαμε προ- πολέμου (Benamar, 2023) ενώ στα τέλη του 1^{ου} εξαμήνου του 2023 η τιμή του αργού πετρελαίου βρίσκεται στα \$71,24/βαρέλι ενώ του μπρέντ (brent) διατηρείται στα \$ 75,92 (Δεληγιάννη, 2023).

Η Ε.Ε., η Ομάδα των Επτά Πλουσιότερων χωρών του Κόσμου (G7) και η Αυστραλία τον Δεκέμβριο του 2022 θέτει σε ισχύ το εμπάργκο που συμφωνήθηκε τον Ιούνιο του ίδιου έτους για τις εισαγωγές πετρελαίου από την Ρωσία με την όποια καθυστέρηση ισχύς να αποδίδεται στην περίοδο προσαρμογής που έθεσε η ΕΕ στα κράτη-μέλη. Συγκεκριμένα επιβάλλεται ανώτατο όριο στο ρωσικό αργό που μεταφέρεται με πλοία \$60/βαρέλι, ώστε να πλήξει τα έσοδα της Ρωσίας που προέρχονται από εξαγωγές ενέργειας κυρίως προς την Κίνα και την Ινδία (Η Καθημερινή, 2022). Υπήρχαν όμως και κάποιες χώρες όπως η Ουγγαρία, η Σλοβακία και η Τσεχία οι οποίες λόγω της γεωγραφικής τους θέσης (γίνεται μεταφορά του με αγωγούς) όσο και της αδυναμίας τους να υποκαταστήσουν το πετρέλαιο άμεσα, εξαιρέθηκαν από την υιοθέτηση του εμπάργκο (Η Καθημερινή, 2022).

Δεδομένων των κυρώσεων θα πίστευε κανείς ότι μια περαιτέρω αύξηση των τιμών θα ήταν αναμενόμενη, αλλά αυτό δεν έχει συμβεί μέχρι στιγμής. Που οφείλεται όμως αυτό; Με την έναρξη του πολέμου παρατηρήθηκε μια ραγδαία αύξηση των τιμών του αργού πετρελαίου τροφοδοτώντας περαιτέρω τον πληθωρισμό. Στην προσπάθεια να αντιμετωπιστεί αυτή η κατάσταση, ο πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών Joe Biden απελευθέρωσε ένα σημαντικό ποσό των Στρατηγικών Αποθεμάτων Πετρελαίου (Benamar, 2023). Αυτή η κίνηση σταμάτησε την αύξηση των τιμών και μείωσε τις ελλείψεις προσφοράς. Παράλληλα η παραγωγή πετρελαίου στις ΗΠΑ έχει ανακάμψει από την ύφεση που προκλήθηκε από την πανδημία covid-19, χαλαρώνοντας τις πιέσεις στις τιμές. Το στρατηγικό απόθεμα των ΗΠΑ ξαναγεμίζει και πραγματοποιεί εξαγωγές σε ορυκτό καύσιμο (Benamar, 2023). Ως αποτέλεσμα, οι ευρωπαϊκές οικονομίες μπόρεσαν να κλείσουν το χάσμα ζήτησης εισάγοντας από τις ΗΠΑ.

Όλα τα παραπάνω απεικονίζονται στο διάγραμμα 3.4 όπου φαίνεται ότι η τιμή spot του αργού πετρελαίου WTI (σημειώνεται ότι ο δείκτης Crude Oil WTI (USD/Bbl) είναι το πιο διαδεδομένο σημείο αναφοράς των τιμών της αγοράς αργού πετρελαίου, το οποίο

υπολογίζεται σε δολάρια ανά Bbl) να είναι κάτω από \$80 πριν τις 7 Ιανουαρίου 2022, στη συνέχεια να ανεβαίνει στα \$90, μιας και ο κίνδυνος μιας πολεμικής σύρραξης γινόταν ολοένα και πιο πιθανός βδομάδα με την βδομάδα, με την εκτίναξη της τιμής του πάνω από \$ 110-120 κατά καιρούς, έπειτα από την εισβολή την 24 Φεβρουαρίου 2022. Αν σκεφτεί κανείς ότι το αργό είναι το μισό του κόστους της βενζίνης, ήταν φυσικό επακόλουθο να υπάρξει μεγαλύτερη αύξηση της τιμής της βενζίνης και του ντίζελ παγκοσμίως (Reynolds, 2022)

Διάγραμμα 3. 4: Τιμή crude oil (WTI) 6 μηνών

Οι τιμές της βενζίνης, οι οποίες είναι ήδη καθορισμένες βάσει συμβολαίου, είδαμε να αυξάνονται και να μειώνονται σταδιακά με πιο γρήγορο ρυθμό από τις ημερήσιες τιμές του αργού, ακολουθώντας τις τιμές του αργού με μια υστέρηση. Αυτό που συνέβαινε καθημερινά με τις τιμές λιανικής της βενζίνης, να αλλάζουν κάθε μέρα πάνω-κάτω σε σχέση με την τιμή spot του αργού πετρελαίου που σημειώνονταν την χθεσινή μέρα, είναι κάτι που θα μπορούσε να έχει νόημα μόνο για τους πολιτικούς (Reynolds, 2022).

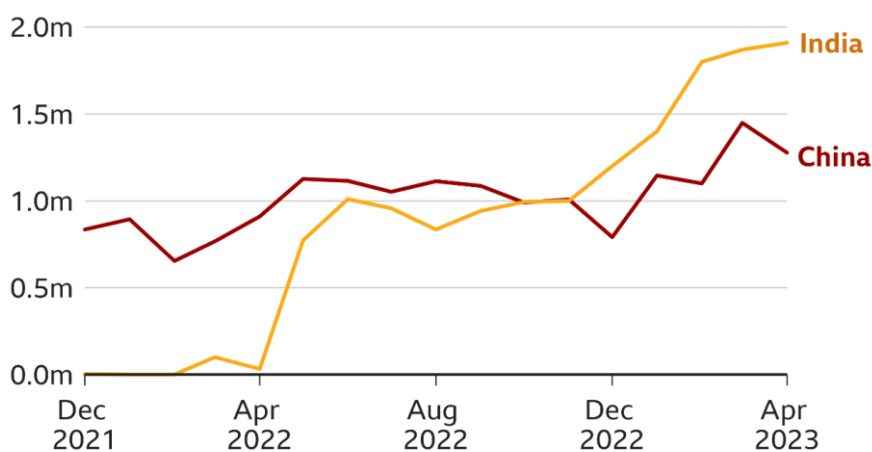
Ωστόσο, το ρωσικό πετρέλαιο καταφέρνει να εισέρχεται στις χώρες της Δύσης μέσα από μια σειρά παρακάμψεων. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω οι G7 απαγόρευσαν την αγορά του πάνω από την τιμή που ορίστηκε, αυτή των \$60/βαρέλι, όμως η αρχική πηγή προέλευσης αργού μπορεί να κρυφτεί αν για παράδειγμα γίνει η φόρτωσή του σε διαφορετικά δεξαμενόπλοια σε ξένα λιμάνια. Επίσης όταν τα ξένα διωλιστήρια αναμειγνύουν ρωσικό πετρέλαιο με πετρέλαιο από άλλες χώρες για την παραγωγή καυσίμου, η τοποθεσία τους γίνεται ο νόμιμος τόπος προέλευσης (Benamar, 2023). Χώρες όπως η Ινδία, η Κίνα, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η Σιγκαπούρη και η Τουρκία πληρούν τις προϋποθέσεις και λειτουργούν ως «πλυντήρια» (Δανδόλου, 2023). Αξίζει να σημειωθεί ότι οι εξαγωγές ντίζελ

της Ινδίας τριπλασιάστηκαν σε περίπου 1.600.000 βαρέλια την ημέρα τον Μάρτιο του 2023, συγκριτικά με την περασμένη χρονιά, καθιστώντας το ντίζελ ένα από τα μεγαλύτερα συστατικά του εμπορίου Ινδίας-ΕΕ. Πιο συγκεκριμένα για την Ινδία τα διυλιστήρια της έκαναν ανέκαθεν εξαγωγές στην Ευρώπη, αλλά τώρα εξάγουν πολύ περισσότερο επειδή είναι πιο ελκυστικό, λόγω του ότι οι τιμές ντίζελ στην Ευρώπη είναι υψηλότερες και επίσης αγοράζουν περισσότερο ρωσικό αργό μιας και η Ρωσία προσφέρει μεγάλες εκπτώσεις (Δανδόλου, 2023).

Ενδεικτικά αναφέρουμε αυξήσεις των εισαγωγών προϊόντων διύλισης από χώρες «πλυντήρια»: Από την Κίνα (+3,6 εκατομμύρια τόνους ή +94%), την Ινδία (+0,3 εκατομμύρια τόνους ή +2%), την Τουρκία (+1,8 εκατομμύρια τόνοι ή +43%), Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (+2,6 εκατομμύρια τόνοι ή +23%) και Σιγκαπούρη (+1,8 εκατομμύρια τόνοι ή +33%). Οι εισαγωγές προϊόντων διύλισης πετρελαίου από τις χώρες του συνασπισμού ανώτατων τιμών από αυτές τις πέντε χώρες αυξήθηκαν κατά +10 εκατομμύρια τόνους (+26%) ή 18,7 δις ευρώ (+80% σε όρους αξίας) το έτος από την εισβολή της Ρωσίας σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος (Δανδόλου, 2023). Η Ευρώπη ήταν αυτή που πραγματοποίησε τις μεγαλύτερες εισαγωγές 17,7 δις. ευρώ, η Αυστραλία 8,0 δις. ευρώ, οι ΗΠΑ 6,6 δις. ευρώ, το Ηνωμένο Βασίλειο 5,0 δις. ευρώ και η Ιαπωνία 4,8 δις. ευρώ κυρίως σε προϊόντα πετρελαίου όπως ντίζελ (29%), καύσιμα αεριωθουμένων (23%) και πετρέλαιο (13%).

Seaborne imports of Russian oil

Urals and ESPO crude, millions of barrels-per-day

Source: Kpler

BBC

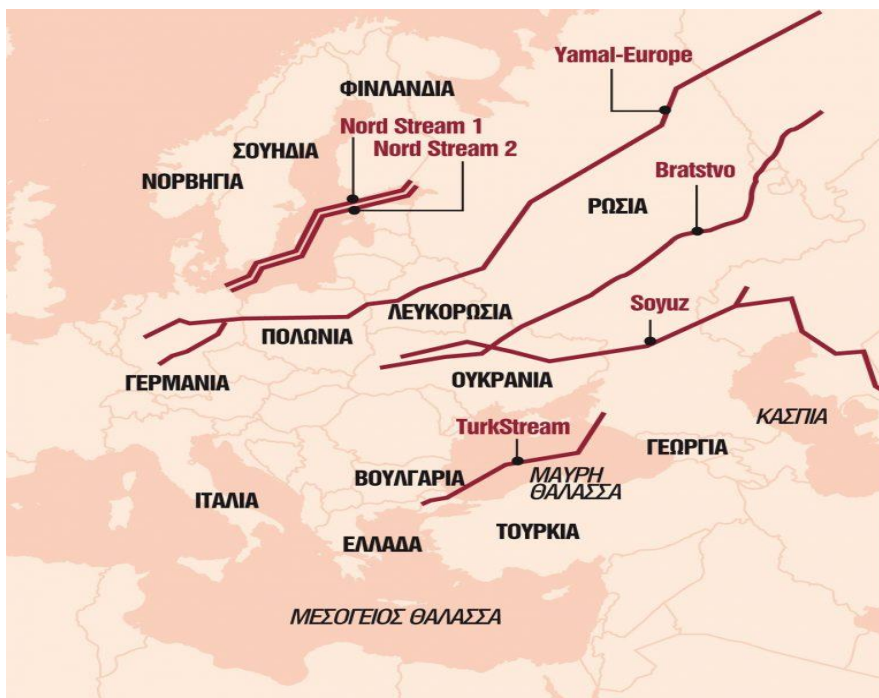
Russia's ESPO blend (East-Siberia Pacific Ocean).

Urals oil is a reference oil brand used as a basis for pricing of the Russian export oil mixture.

Διάγραμμα 3. 5: Εισαγωγές πετρελαίου από Ινδία και Κίνα μέσω θαλάσσης

3.4. Αύξηση τιμής Φυσικού αερίου

Η Ρωσία είναι η δεύτερη μεγαλύτερη χώρα σε παραγωγή αερίου παγκοσμίως μετά τις Η.Π.Α. ενώ είναι πρώτη σε εξαγωγές διεθνώς. Πριν την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, η Ευρωπαϊκή Ένωση εξαρτιόταν ενεργειακά σε μεγάλο βαθμό από την Ρωσία. Οι αγωγοί που τροφοδοτούσαν την Ευρώπη με ρωσικό φυσικό αέριο ήταν οι Nord Stream 1, Yamal – Europe, TurkStream, Bratstvo (Brotherhood), Soyuz, Nord Stream 2 όπως φαίνεται και στην εικόνα 3.1 (Φωκιανός, 2022) Οι εισαγωγές της σε ρωσικό φυσικό αέριο το 2021 ανήλθαν σε 155 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα (bcm), το οποίο αντιπροσώπευε το 45% των συνολικών εισαγωγών φυσικού αερίου (Kardas, 2023). Με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία οι εισαγωγές φυσικού αερίου από την Ρωσία προς την ΕΕ μειώθηκαν σημαντικά. Το γεγονός αυτό αντισταθμίστηκε από την απότομη αύξηση των εισαγωγών υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) από τις ΗΠΑ.

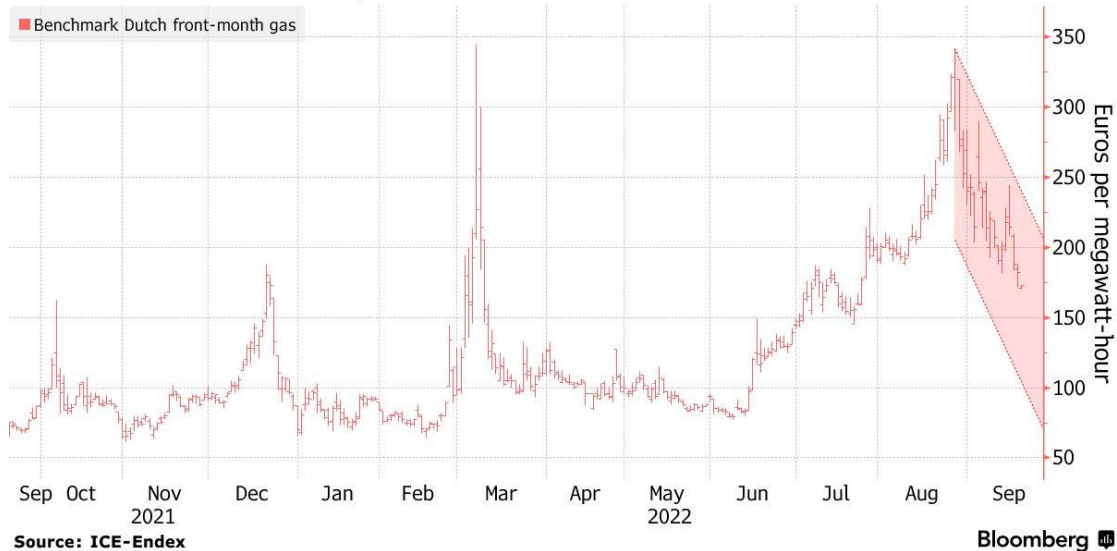
Εικόνα 3. 1: Αγωγοί φυσικού αερίου από την Ρωσία προς την Ευρώπη

Με την έναρξη του πολέμου η ευρωπαϊκή τιμή αναφοράς για το φυσικό αέριο, το ολλανδικό TTF, άρχισε να παίρνει ανησυχητικά την ανιούσα μέρα με την μέρα ως ότου σημειώσει την τιμή ρεκόρ στις 7 Μαρτίου 2022 τα 345 ευρώ η μεγαβατώρα και αυτό την ώρα που καμία κίνηση για επιβολή κυρώσεων είχε γίνει από ΗΠΑ και ΕΕ. Η τιμή αυτή ενδεικτικά σε τιμή

πετρελαίου ισοδυναμεί με 600 δολάρια το βαρέλι (Ακριβού,2022). Αυτή η αυξητική τάση επηρέαζε ανάλογα και το κόστος τιμών χονδρικής ηλεκτρισμού σε όλη την Ευρώπη. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 3.6 η τιμή άρχισε να αυξάνεται τον Φεβρουάριο του 2022, με την εισβολή, για να εκτιναχθεί τον Μάρτιο του ίδιου έτους, να γίνει μια αποκλιμάκωση μέχρι τον Ιούνιο, για να αρχίσει πάλι να ανεβαίνει σημαντικά ως ότου «προσγειωθεί» τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους στα 184 ευρώ σημειώνοντας πτώση 47% (Μαθιουλάκης, 2022)

Volatile Market

Gas extends losses as Europe intensifies efforts to ease crisis

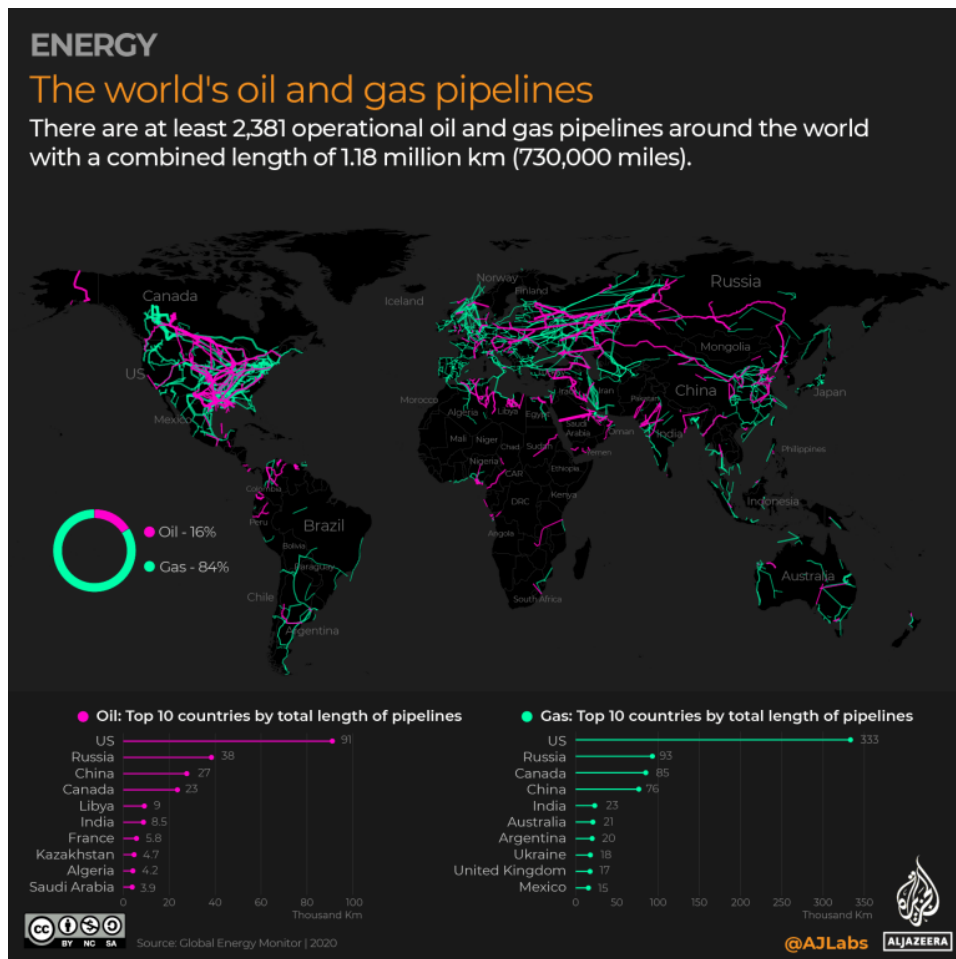
Διάγραμμα 3. 6: Διεύρυνση τιμής φυσικού αερίου

Αυτή η πτώση στην τιμή, η οποία συμπαρέσυρε και την τιμή του ηλεκτρικού ρεύματος, οφείλεται σε τρεις βασικούς λόγους. Αρχικά οι εισαγωγές σε υγροποιημένο φυσικό αέριο συνέβαλαν στην αύξηση των αποθεμάτων δημιουργώντας έτσι ένα μαξιλάρι ασφαλείας. Η αγορά αισθάνθηκε την ασφάλεια ότι δεν θα «ξεμείνει» από φυσικό αέριο και έτσι περιορίστηκε ο φόβος. Δεύτερον, οι υψηλές για την εποχή θερμοκρασίες και ο ήπιος χειμώνας περιορίσε σημαντικά την κατανάλωση άρα και τη ζήτηση. Τρίτον, θετική επιρροή είχε και η συμφωνία, μεταξύ των 27 χωρών μελών της ΕΕ, για μείωση της ζήτησης κατά 15% από τον χειμώνα του 2022 μέχρι και τον Μάρτιο του 2023 (Στέτου, 2022). Σήμερα η διεθνής τιμή του φυσικού αερίου είναι στα 36,5 ευρώ ενώ σύμφωνα με εκτιμήσεις της Morgan Stanley η τιμή αυτή μπορεί πέσει στα 15 ευρώ με την προϋπόθεση ότι θα ακολουθήσει ένας ήπιος χειμώνας.

Παρακάτω παρατίθενται οι χώρες με το μεγαλύτερο δίκτυο αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου (Hussein, 2021) ενώ στην εικόνα 3.2 απεικονίζονται οι αγωγοί παγκοσμίως:

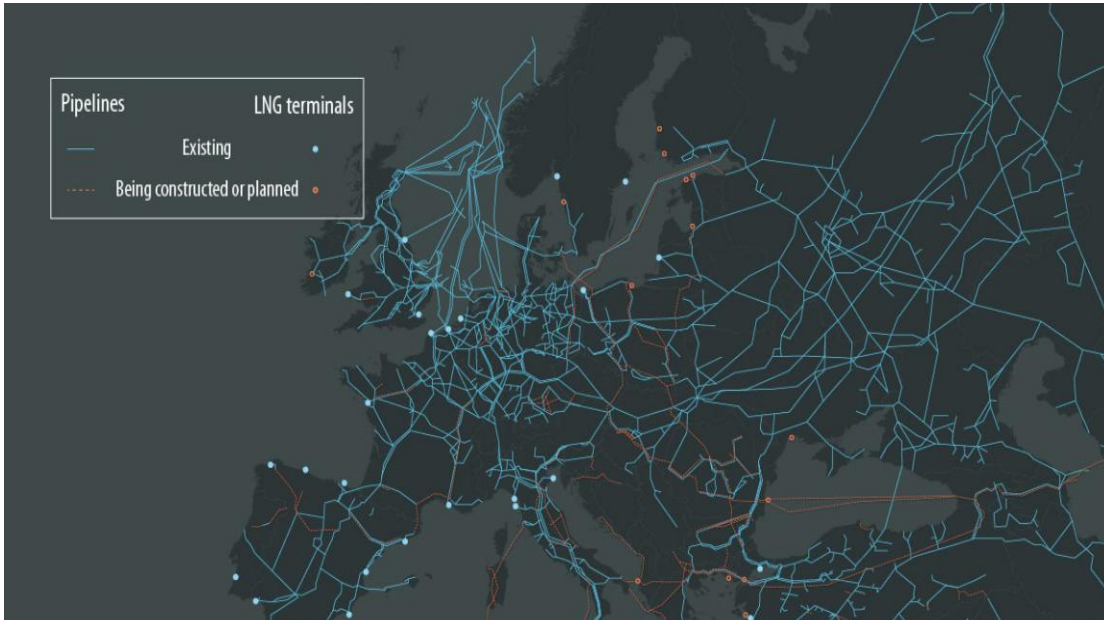

1. Ηνωμένες Πολιτείες - Πετρέλαιο: 91.067 km (56.587 μίλια) - Φυσικό αέριο: 333.366 km (207.145 μίλια)
2. Ρωσία - Πετρέλαιο: 38.419 km (23.872 μίλια) - Φυσικό αέριο: 92.831 km (57.683 μίλια)
3. Καναδάς - Πετρέλαιο: 23.361 km (14.516 μίλια) - Φυσικό αέριο: 84.682 km (52.619 μίλια)
4. Κίνα - Πετρέλαιο: 27.441 km (17.051 μίλια) - Φυσικό αέριο: 76.363 km (47.450 μίλια)
5. Αυστραλία – Πετρέλαιο: 1.636 km (1.017 μίλια) -Φυσικό αέριο: 23.002 km (14.293 μίλια)

Εικόνα 3. 2: Αγωγοί πετρελαίου και φυσικού αερίου παγκοσμίως

Στην εικόνα 3.3 που ακολουθεί φαίνονται οι υπάρχοντες αγωγοί φυσικού αερίου στη Γηραιά Ήπειρο (μπλε γραμμή) καθώς και οι υπό κατασκευή (κόκκινη γραμμή) ενώ απεικονίζονται και τα σημεία όπου καταλήγει το υγροποιημένο αέριο (LNG) τα υφιστάμενα με μπλε κουκίδα ενώ τα υπό κατασκευή με κόκκινη κουκίδα.

Εικόνα 3. 3: Αγωγοί φυσικού αερίου στην Ευρώπη

Όμως παρά τις κυρώσεις που έχουν επιβληθεί στη Ρωσία, το φυσικό αέριο συνεχίζει να ρέει στη Ευρώπη κανονικά. Μπορεί οι εισαγωγές μέσω αγωγών να μειώθηκαν όμως οι εισαγωγές υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) αυξήθηκαν (EnergyPress, 2023). Τον Ιανουάριο του 2023 η ροή φυσικού αερίου ανήλθε μόνο σε 4.31 εκατομμύρια κυβικά μέτρα σε αντίθεση με τον Ιανουάριο του 2021 όπου η ροή ήταν 3.126 εκατομμύρια. Η αντίθετη εικόνα παρατηρείται στις εισαγωγές του LNG όπου από 758 εκατομμύρια αυξήθηκαν σε 1.552 εκατομμύρια (EnergyPress, 2023). Αν λάβουμε δε υπόψη ότι σε αυτή τη μορφή του μπορεί εύκολα να εκφορτωθεί από την Μόσχα σε άλλα μέρη του κόσμου αντιλαμβανόμεστε την απροθυμία της ΕΕ να απαγορεύσει τις εισαγωγές ρωσικού αερίου καθώς το μόνο που θα πετύχαινε θα ήταν να βλάψει περισσότερο τον εαυτό της. Ένας άλλος παράγοντας που συνέβαλε στην συνέχιση της τροφοδότησης της ΕΕ με φυσικό αέριο από την Ρωσία ήταν το γεγονός ότι υπήρχαν χώρες, όπως η Ισπανία και η Αυστρία που αύξησαν σημαντικά τις εισαγωγές τους. Στην περίπτωση της Ισπανίας οι εισαγωγές της το 2023 αυξήθηκαν κατά 118% ενώ πέρυσι ήταν 55%. Η Ισπανία δεν εξαρτάται από το ρωσικό φυσικό αέριο μιας και εφοδιάζεται με αγωγό προς την Αλγερία και αγοράζει υγροποιημένο από άλλα μέρη όπως τις

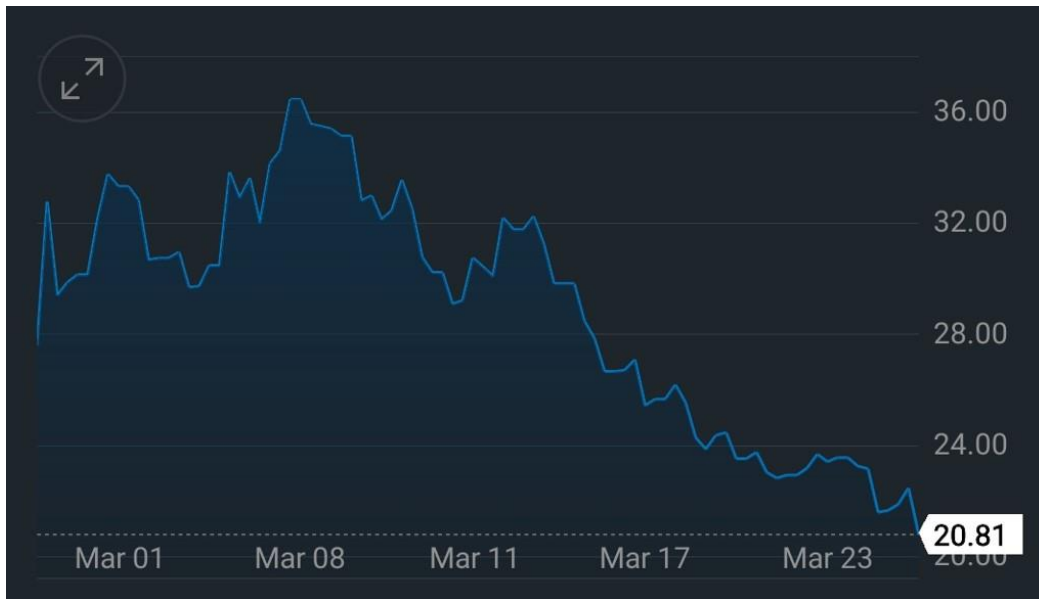
ΗΠΑ (Energypress, 2023). Ωστόσο, από τις εισαγωγές που πραγματοποίησε το μεγαλύτερο μέρος το εξήγαγε σε άλλες χώρες και επωφελείται από την δυνατότητα επαναεριοποίησης.

3.5. Χρηματαγορές

Η κινητικότητα που έδειχνε η Ρωσία με την συγκέντρωση στρατευμάτων να κινούνται προς τα σύνορα της Ουκρανίας και το NATO να δηλώνει ότι θα ενισχύσει τα ανατολικά του σύνορα με χερσαίες, θαλάσσιες και αεροπορικές δυνάμεις προμήνυαν μια επικίνδυνη κλιμάκωση ανάμεσα στις δυο χώρες και οι παγκόσμιες χρηματιστηριακές αγορές δεν έμειναν ανεπηρέαστες. Με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία οι Ευρωπαϊκές αγορές σημείωσαν απώλειες και διακυμάνσεις, το ίδιο και η αγορά των ΗΠΑ και της Ασίας. Πιο συγκεκριμένα ο δείκτης Euro Stoxx 50 κατέγραψε την πρώτη μέρα απώλειες -3,86%, τη στιγμή που στο Λονδίνο ο FTSE 100 υποχωρούσε κατά -3,63%, ο γερμανικός DAX κατά -4,16%, ενώ εξίσου σημαντικές απώλειες κατέγραφε και ο γαλλικός δείκτης CAC 40 κατά -4,01% (<https://www.candiadoc.gr/2022/02/24/vythizei-ta-chrimatistiria-eisvoli-st/>). Στα χρηματιστήρια των ΗΠΑ οι μετοχές έπεσαν απότομα. Ο Nasdaq Composite υποχώρησε κατά -0,2%, ανοίγοντας την ημέρα σε έδαφος bear-market. Ο Dow Jones Industrial Average βυθίστηκε κατά -1,9% ή 675 μονάδες ενώ ο S&P 500 υποχώρησε κατά -1,2%. Την ίδια ώρα στην Ασία, ο δείκτης Hang Seng (HSI) του Χονγκ Κονγκ σημείωσε πτώση -3,2%, τη μεγαλύτερη ημερήσια απώλειά του από τον Οκτώβριο του 2021. Ο ιαπωνικός Nikkei 225 (N225) έχασε -1,8% και ο κινεζικός Shanghai Composite κινήθηκε 1,7% χαμηλότερα (He, 2022). Στη Ρωσία ο δείκτης MOEX πραγματοποιούσε ελεύθερη πτώση, με τις απώλειες να ξεπερνούν το 33%. Η ρωσική κεντρική τράπεζα στην προσπάθειά της να αποτρέψει την κατάρρευση του χρηματιστηρίου στη Μόσχα αλλά και για να στηρίξει το νόμισμά της έναντι του δολαρίου, που σημείωσε ιστορικό χαμηλό, προχώρησε στην αγορά εκατομμυρίων σε ρούβλια.

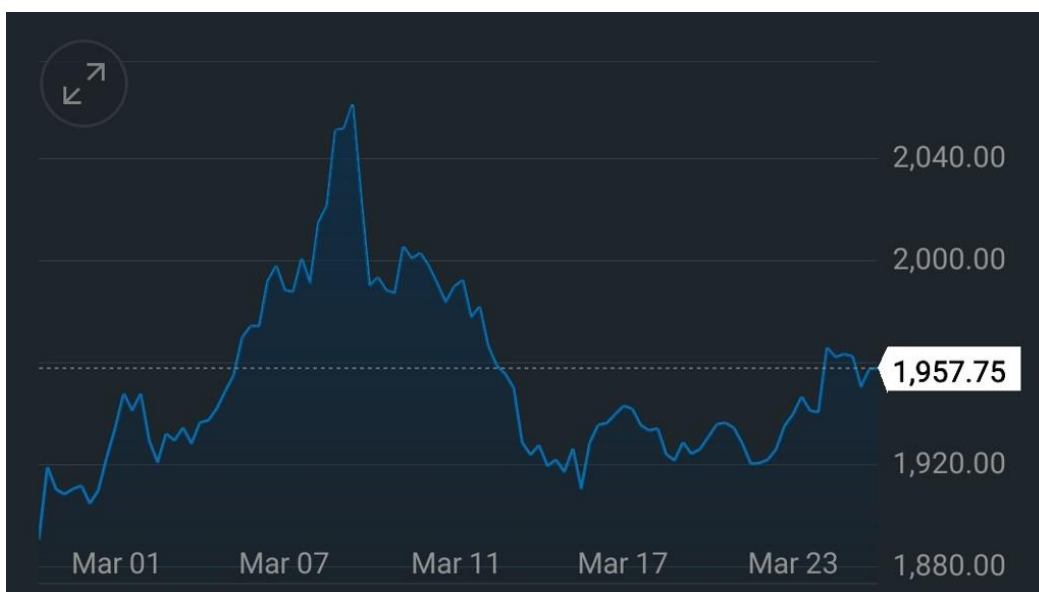
Ένα μήνα μετά την εισβολή (Μάρτιος 2022) οι χρηματαγορές παρουσίαζαν μια πιο σταθερή εικόνα με τον δείκτη VIX (γνωστός και ως δείκτης φόβου) να ισορροπεί και μάλιστα σε τιμές χαμηλότερες από αυτές πριν από την Ρωσική εισβολή όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 3.7. Βλέπουμε μια απότομη αύξηση στις αρχές Μαρτίου καταγράφοντας τιμές μεγαλύτερες από 36 μονάδες έπειτα όμως άρχισε να κινείται καθοδικά και να φτάνει στα τέλη

του μήνα στις 20 μονάδες χαμηλότερα από τα αντίστοιχα πριν την εισβολή. Φαινόταν δηλαδή ότι η αίσθηση του φόβου των επενδυτών άρχισε να απομακρύνεται (Χαροκόπος, 2022).

Διάγραμμα 3. 7: Δείκτης VIX (δείκτης φόβου)

Όμως ο δείκτης VIX έχει σαν σημείο αναφοράς τα χρηματιστήρια γι' αυτό αν κοιτάξουμε το διάγραμμα 3.8 που απεικονίζει την τιμή του χρυσού, αντανakλάται μια διαφορετική αίσθηση για την κατάσταση στην Ουκρανία. Συγκεκριμένα στις αρχές Μαρτίου είδαμε την τιμή του χρυσού να κινείται ανοδικά μέχρι τα \$2078/oz, έπειτα να υποχωρεί και να ισορροπεί πάνω από τα \$1950/oz, σε επίπεδα αισθητά υψηλότερα, από αυτά πριν από ένα μήνα. Αυτό μας δείχνει ότι υπήρχε διάχυτη η ανησυχία ότι η κατάσταση αυτή θα έχει διάρκεια αλλά και πολύπλευρες επιπτώσεις (Χαροκόπος, 2022).

Διάγραμμα 3. 8: Τιμή χρυσού

Όσον αφορά τα διεθνή χρηματιστήρια και την πορεία που ακολούθησαν ήταν σε γενικές γραμμές η ίδια. Στις αγορές της Νέας Υόρκης οι δείκτες όχι μόνο απορρόφησαν τους κραδασμούς από τη Ρωσική εισβολή, την έκρηξη του πληθωρισμού και την αύξηση των επιτοκίων αλλά κινήθηκαν ανοδικά. Έτσι ο Dow Jones από τις 34.037 μονάδες, υποχώρησε μέχρι τις 32.631, κλείνοντας στις 34.861 μονάδες. Το ίδιο και ο Nasdaq από τις 13.697 έφτασε μέχρι τις 12.587 για να ανέβει πάλι στις 14.169 μονάδες καθώς και ο δείκτης S&P 500, όπου σημείωσε άνοδο κατά 4% και από τις 4.200 μονάδες ανέβηκε στις 4.543. Στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, τα ευρωπαϊκά χρηματιστήρια δέχθηκαν μεγαλύτερες πιέσεις όπως ήταν αναμενόμενο μιας και το ενεργειακό επηρέαζε περισσότερο την Ευρώπη, πολλές επιχειρήσεις αποχώρησαν από την αγορά της Ρωσίας και οι επιπτώσεις των κυρώσεων ήταν πιο εμφανείς (Χαροκόπος, 2022). Ο δείκτης DAX υποχώρησε μέχρι και τις 12.800 μονάδες για να ισορροπήσει στα επίπεδα προ εισβολής στις 14.305 μονάδες, ο FTSE 100 του Λονδίνου επίσης υποχώρησε κατά 7% λίγο πάνω από τις 6.900 μονάδες για να ανέβει και πάλι προς το τέλος του μήνα στις 7.483, ενώ ο CAC 40 στο Παρίσι υποχώρησε κατά 10% για να πλησιάσει και πάλι τα προ πολέμου επίπεδα. Η αρχική απάντηση της αγοράς ομολόγων στην εισβολή της Ρωσίας ήταν γρήγορη. Οι καμπύλες αποδόσεων του δημοσίου μετατοπίστηκαν προς τα πάνω και τα spreads των εταιρικών ομολόγων διευρύνθηκαν. Τα spreads διευρύνθηκαν λιγότερο στις ΗΠΑ και περισσότερο στην Ευρώπη, και πάλι λόγω της μεγαλύτερης εξάρτησης της τελευταίας από τις ρωσικές εισαγωγές ενέργειας. Τα ρωσικά κρατικά ομόλογα σε σκληρό νόμισμα αποτιμήθηκαν σε χρεοκοπία και πολλά ομόλογα αναδυόμενων αγορών διαπραγματεύτηκαν απότομα καθώς το δολάριο ΗΠΑ ενισχύθηκε. Η Fed αποφάσισε να σκληρύνει την πολιτική της ως προς την αύξηση των επιτοκίων με αποτέλεσμα οι επενδυτές να ρευστοποιούν προηγούμενες εκδόσεις ομολόγων για να αγοράσουν τις νέες εκδόσεις (Χαροκόπος, 2022).

Οι μεγάλες απώλειες σε μετοχές και ομόλογα, οι ιλιγγιώδεις διακυμάνσεις της αγοράς και η πρόθεση της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ να περιορίσει τον χειρότερο πληθωρισμό των τελευταίων σαράντα και πλέον ετών ήταν μεταξύ των χαρακτηριστικών των αμερικανικών αγορών κατά το πρώτο εξάμηνο του 2022. Στις ΗΠΑ ο δείκτης S&P 500 ολοκλήρωσε τους πρώτους έξι μήνες του 2022 με απώλειες 20,6%, χάνοντας περίπου 8,5 τρισεκατομμύρια δολάρια σε αξία αγοράς, καθώς ο δείκτης κατέγραψε την πιο απότομη πτώση του πρώτου εξαμήνου από το 1970 επιβεβαιώνοντας τον κοινό ορισμό της bear

market¹, κλείνοντας με πτώση άνω του 20% από το μέγιστο ρεκόρ του Ιανουαρίου του 2022 (Saqib Iqbal, 2022). Το ίδιο συνέβη και για τους δείκτες NASDAQ και DOW. Τα ομόλογα είχαν λίγο καλύτερη τύχη, με τον δείκτη ICE BofA Treasury Index (.MERG0Q0) να υποχωρεί κατά περίπου 10%, πλησιάζοντας τη χειρότερη χρονιά στην ιστορία του δείκτη που ξεκινά από το 1997 (Saqib Iqbal, 2022).

Κάνοντας την ανασκόπηση ένα έτος μετά, οι παγκόσμιες αγορές μετοχών γνώρισαν ένα ασταθές έτος μετά τη ρωσική εισβολή. Η σύγκρουση είχε κάποιες έντονες οικονομικές και επενδυτικές επιπτώσεις, όπως η φυγή ορισμένων μεγάλων πολυεθνικών εταιρειών από τη Ρωσία και ο αποκλεισμός ρωσικών εταιρειών από τον δείκτη MSCI Emerging Markets². Μακροοικονομικές ανησυχίες, όπως ο πληθωρισμός λόγω των τιμών της ενέργειας και η αύξηση των επιτοκίων, σε συνδυασμό με την πολιτική αβεβαιότητα που προκλήθηκε από τον πόλεμο, οδήγησαν σε πτώσεις της αγοράς μετοχών που διήρκεσαν μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2022 για όλες τις μεγάλες παγκόσμιες αγορές (Lodh et al., 2023). Τους τελευταίους 12 μήνες, οι μετοχές των αναδυόμενων αγορών και οι μετοχές των ΗΠΑ υπέστησαν τη μεγαλύτερη ζημία. Σε αντίθεση με ό,τι θα περίμεναν πολλοί, δεδομένης της εγγύτητας της Ευρώπης στον πόλεμο, οι ευρωπαϊκές αγορές μετοχών δεν τα πήγαν τόσο άσχημα όσο φοβόμασταν και — στην πραγματικότητα, αν υπολογίζονται σε τοπικό νόμισμα κατά την περίοδο ενός έτους — κατέληξαν στο 2%. Η ενίσχυση του δολαρίου ΗΠΑ έναντι των κύριων ευρωπαϊκών νομισμάτων μείωσε τις αποδόσεις του MSCI Europe Index (για διεθνείς επενδυτές) στο 3%, αλλά η διασπορά των αποδόσεων μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών παρέμεινε υψηλή. Χώρες με γεωγραφική εγγύτητα στη ζώνη σύγκρουσης και με εξάρτηση από το φυσικό αέριο από τη Ρωσία (κυρίως η Ουγγαρία, η Πολωνία και η Γερμανία) παρουσίασαν υψηλές αρνητικές αποδόσεις. Οι αγορές έχουν ανακάμψει μερικώς μετά την εισβολή στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου 2022, αλλά παραμένουν σημαντικές αβεβαιότητες. Τα στοιχεία από το χρηματιστήριο δείχνουν ότι οι εταιρείες με ισχυρούς εμπορικούς ή ιδιοκτησιακούς δεσμούς με τη Ρωσία είναι πιο πιθανό να αντιμετωπίσουν δυσμενείς συνέπειες καθώς συνεχίζεται η σύγκρουση (Leromain and Biermann, 2023). Κοιτάζοντας το μέλλον ο πληθωρισμός, η

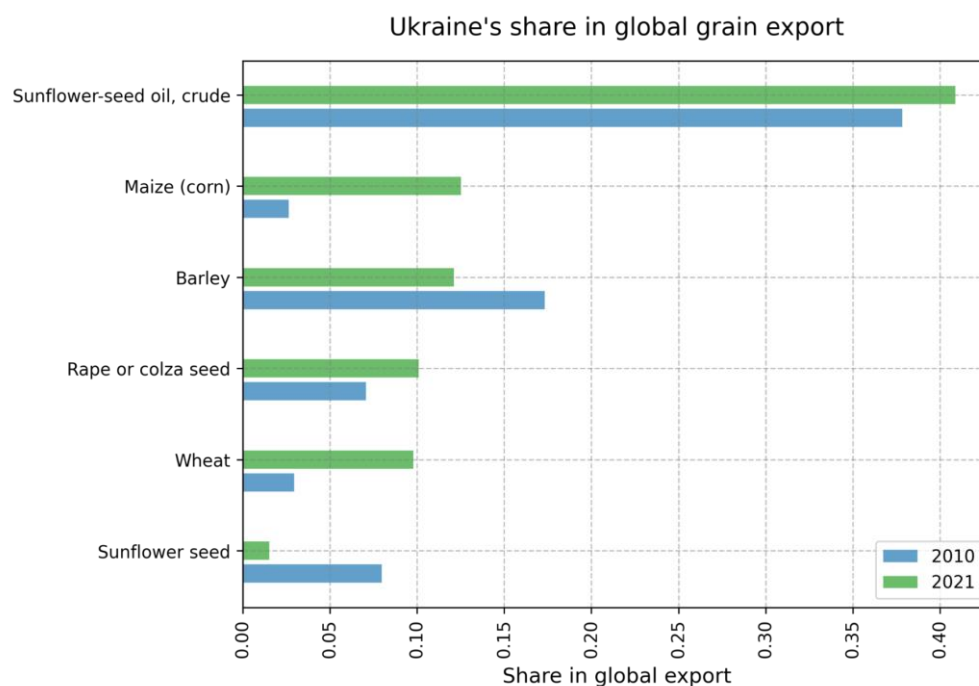
¹ Πτωτική αγορά (bear market) είναι μια αγορά στην οποία μια μετοχή ή δείκτης σημειώσει μια πτώση τουλάχιστον 20% από το προηγούμενο υψηλό της, με την κορυφή να ορίζει την αρχή της bear market, η οποία αναγνωρίζεται μόνο εκ των υστέρων μετά την πτώση του 20%.

² μετρά την απόδοση εισηγμένων μετοχών μεγάλης και μεσαίας κεφαλαιοποίησης 24 αναδυόμενων αγορών.

οικονομική ανάπτυξη και η αποτελεσματικότητα της νομισματικής πολιτικής θα οδηγήσουν σε γενικές γραμμές τις αγορές (Lodh et al., 2023).

3.6. Επισιτιστική κρίση

Λόγω του εδάφους της η Ουκρανία ήταν μια χώρα πλούσια σε παραγωγή δημητριακών όπως το σιτάρι, το κριθάρι, το καλαμπόκι, σόγια καθώς και άλλα προϊόντα όπως το ηλιέλαιο και τα πουλερικά. Αυτή η αφθονία της την έκανε έναν από τους μεγαλύτερους παραγωγούς και εξαγωγέα τροφίμων στον κόσμο, με τις προϋποθέσεις να δείχνουν ότι θα συνέχιζε να είναι αν δεν υπήρχε ο πόλεμος. Εκτιμάται ότι το 70% της γης της χρησιμοποιείται στη γεωργία (Jacobo & Zahn, 2023). Στο διάγραμμα 3.9 που ακολουθεί εμφανίζεται το μερίδιο που κατέχει η Ουκρανία στην παγκόσμια αγορά σιτηρών, με εμφανή την αύξηση των ποσοστών από το 2010 έως το 2021, για τα προϊόντα ηλιέλαιο, καλαμπόκι, κριθάρι, ελαιοκράμβη (φυτό πλούσιο σε λάδι), σιτάρι, ηλιόσπορο.

data: United Nations (<https://www.fao.org/faostat/en/>)

Διάγραμμα 3. 9: Μερίδιο της Ουκρανίας στην παγκόσμια εξαγωγή σιτηρών

Αυτή τη στιγμή το μεγαλύτερο μέρος της γης που ήταν καλλιεργήσιμο δεν είναι πλέον είτε γιατί έχει καταστραφεί είτε γιατί έχει μολυνθεί από τις βόμβες και τα λοιπά προϊόντα

πολέμου. Εκτιμάται ότι ο χρόνος που θα χρειαστεί για να ανακάμψει αυτή η κατάσταση είναι τουλάχιστον μια δεκαετία, μπορεί και περισσότερο. Σύμφωνα με εκτιμήσεις (Kyiv School of Economics) ο κλάδος της γεωργίας της χώρας έχασε \$4.3 δισεκατομμύρια ως αποτέλεσμα του πολέμου (Jacobso & Zahn, 2023).

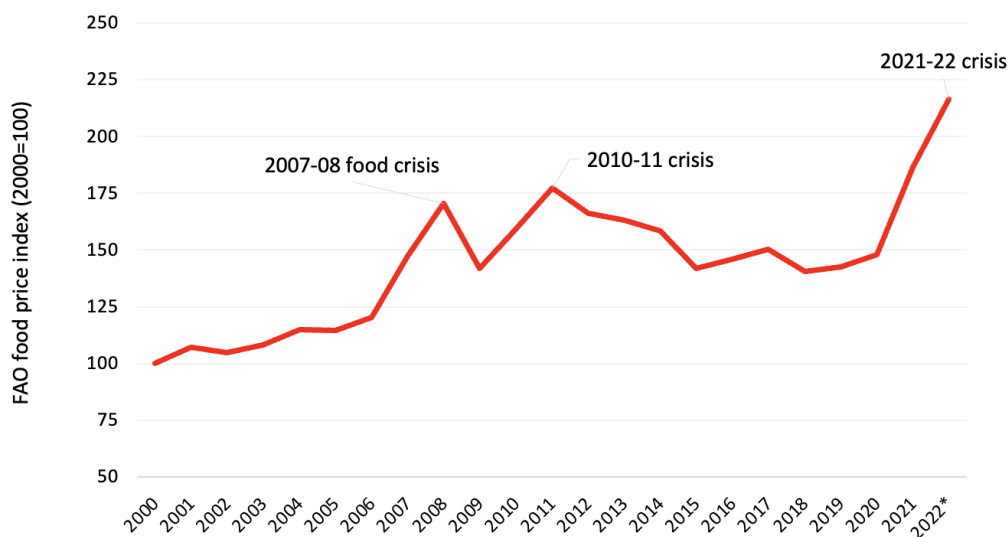
Η Ρωσία και η Ουκρανία ήταν δυο χώρες που μαζί τροφοδοτούσαν το 1/3 της παγκόσμιας ζήτησης για σιτάρι καθώς και άλλων βασικών προϊόντων όπως αναφέρθηκε παραπάνω (Aizenman, 2023). Με την έναρξη του πολέμου εύλογα αυτό που θα σκεφτόταν κανείς θα ήταν η «απόσυρση» αυτών των δυο χωρών από την παγκόσμια αγορά. Παράγοντες όπως η ξηρασία και η μικρή συγκομιδή σε άλλες χώρες, που είναι επίσης σημαντικές στην τροφοδοσία, είχαν ήδη σαν αποτέλεσμα την αύξηση των τιμών στην τροφική αλυσίδα. Κατά τους πρώτες μήνες της εισβολής οι τιμές εκτινάχθηκαν και παρέμεναν ασταθείς. Ενδεικτικά το σιτάρι αυξήθηκε σχεδόν κατά 60% ενώ το καλαμπόκι και η σόγια περίπου 15 με 20% (Aizenman, 2023). Η κατάσταση αυτή ενισχύθηκε ακόμη περισσότερο καθώς οι ρωσικές επιθέσεις γίνονταν σε σημεία σταθμούς όπως είναι τα ουκρανικά λιμάνια και οι χώροι αποθήκευσης των σιτηρών (HuffPost Greece-Associated Press, 2023). Αυτή η αστάθεια στις τιμές προκλήθηκε επίσης από το γεγονός ότι ορισμένες χώρες (π.χ Ινδία η οποία εξάγει διάφορες ποικιλίες ρυζιού) απαγόρευσαν τις εξαγωγές τοπικών τροφίμων ούτως ώστε να διατεθούν για οικιακή τους χρήση με αποτέλεσμα ένα 15% του αγροτικού εμπορίου να επηρεαστεί (Aizenman, 2023). Κάτι τέτοιο εγείρει σημαντικές ανησυχίες για την επισιτιστική ασφάλεια για εκείνους που είναι φτωχοί καθώς θα χρειάζεται να ξοδεύουν περισσότερα για να αγοράσουν τα απαραίτητα τρόφιμα επομένως η αύξηση των τιμών στις πρώτες ύλες «απειλεί» να αυξήσει την πείνα σε παγκόσμιο επίπεδο. Σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη υπολογίζεται 47 εκατομμύρια θα αντιμετωπίσουν οξεία επισιτιστική ανασφάλεια (“Επισιτιστική κρίση”, 2022). Τρίτες χώρες όπως αυτές της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής φαίνεται ότι θα επηρεαστούν περισσότερο αν αναλογιστούμε ότι εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τα σιτηρά. Στη Νιγηρία μόνο το 1% του σιταριού που καταναλώνεται ετησίως παράγεται στην εγχώρια αγορά ενώ όλο το υπόλοιπο εισάγεται. Στη Σομαλία επίσης το 90% εισάγεται από την Ρωσία και την Ουκρανία όπου μαζί με την Αιθιοπία έχουν κατηγοριοποιηθεί στη φάση 5 από τα Ηνωμένα Έθνη δηλαδή αναγνωρίζεται ή προβλέπεται ότι θα αντιμετωπίσουν πείνα ή θάνατο (“Επισιτιστική κρίση”, 2022). Η ίδια κατάσταση και σε άλλες χώρες ευάλωτες στην πείνα οι οποίες μαστίζονται και από εσωτερικές συγκρούσεις με τον εκτελεστικό διευθυντή του Παγκόσμιου Επισιτιστικού Προγράμματος (WFP) Νέιβιντ Μπίτλεϊ να δηλώνει στην Washington Post «Τώρα πρέπει να αποφασίσουμε ποια παιδιά

τρώνε, ποια παιδιά δεν τρώνε, ποια παιδιά ζουν, ποια παιδιά πεθαίνουν». Ο συνδυασμός των ανωτέρω δηλαδή των συγκρούσεων μεταξύ μεγάλων παραγωγών, οι περιορισμοί στις εξαγωγές και οι ελλείψεις προϊόντων λόγω καιρικών συνθηκών μπορούν να επιφέρουν σημαντικές ανισορροπίες στην ζήτηση – προσφορά (HuffPost Greece-Associated Press, 2023).

Σύμφωνα με το διάγραμμα 3.10 φαίνεται ότι διαγράφεται μια 3^η διεθνή άνοδος στις τιμές των τροφίμων με την 1^η να είναι την περίοδο 2007-2008, την 2^η το 2010-2011 και την τωρινή από το 2021, λόγω και της πανδημίας covid-19, πριν εκτοξευθούν στον απόηχο της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία. Μέχρι τον Μάρτιο του 2022, σύμφωνα με τον Οργανισμό Τροφίμων και Γεωργίας των Ηνωμένων Εθνών (FAO) το επίπεδο των τιμών είχε φτάσει στο ιστορικό υψηλό όλων των εποχών καταγράφοντας αύξηση 116% υψηλότερο από την τιμή του 2000 (Headey & Ruel, 2022).

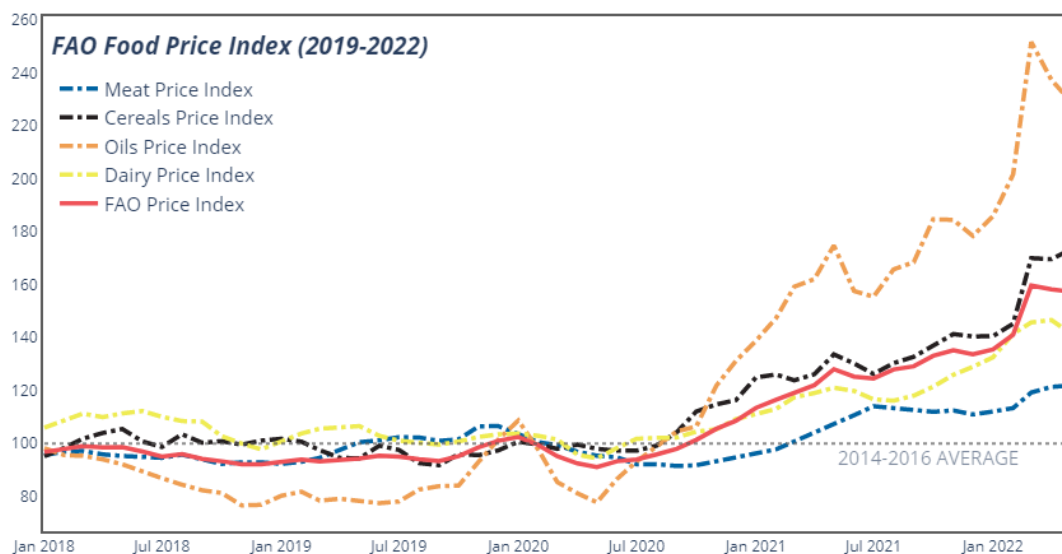
A century of volatility? Trends in the real food price index from January 2000 to August 2022

Source: Data are the author's construction from the real FAO international food price index. The 2022 value refers to the average of January-August 2022.

Διάγραμμα 3. 10: Τάση του Δείκτη Τροφίμων από Ιανουάριο 2000 έως Αύγουστο 2022

Ενώ στο διάγραμμα 3.11 που ακολουθεί απεικονίζεται η αύξηση των τιμών, ανά εξάμηνο, σε βασικά αγαθά (κρέας, δημητριακά, έλαια, γαλακτοκομικά) καθώς και η αύξηση του δείκτη τιμών τροφίμων του FAO (Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας του ΟΗΕ) σε διάστημα από το 2019 έως τον Ιανουάριο του 2022.

source: Geopolitical Monitor (<https://www.geopoliticalmonitor.com/background-ukraine-war-and-food-prices/>)

Διάγραμμα 3. 11: Δείκτης τροφίμων 2019-2022

Ενώ έχει υπάρξει μια πτώση των τιμών στις παγκόσμιες αγορές, παρ' όλα αυτά δεν απεικονίζεται κάτι ανάλογο στα νοικοκυριά. Το «τραπέζι» του νοικοκυριού έχει γίνει ακριβότερο και οι καταναλωτές είναι πλέον πιο προσεκτικοί στο τι θα αγοράσουν περιορίζοντας τις σπάταλες. Σε σχετική έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το Aarhus University σε Ισπανία, Σουηδία, Ιταλία, Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Πολωνία, Φινλανδία, Ελλάδα και Ρουμανία τον Αύγουστο του 2022, παρατηρήθηκε αυτή η τάση της πιο «συνειδητής αγοράς» από τους καταναλωτές (“Ukraine war, shortages”, 2023). Πιο αναλυτικά, περίπου το 52% δήλωσε ότι «ελέγχουν» τις τιμές περισσότερο από ότι προ κορονοϊού εποχή, ενώ 4 τους 10 (41%) δήλωσαν ότι κάνουν λιγότερο αυθόρμητες αγορές και το ίδιο ποσοστό ότι συγκρίνει πλέον τις τιμές μεταξύ των προϊόντων. Αυτές οι προσεκτικές κινήσεις των καταναλωτών αποτυπώνονται επίσης στις αγορές κόκκινου κρέατος, ψαριών και πουλερικών. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι σχεδόν 4 στους 10 καταναλωτές (37%) αγοράζουν λιγότερο κόκκινο κρέας ενώ το ένα τρίτο (33%) λιγότερο ψάρι και πουλερικά για το καθένα (“Ukraine war, shortages”, 2023). Ταυτόχρονα αυτή η επισιτιστική κρίση έχει επηρεάσει και τις επιχειρήσεις παγκοσμίως όπου λόγω της αύξησης των τιμών στα τρόφιμα, την ενέργεια και τα λιπάσματα έχει οδηγήσει σε αύξηση του κόστους παραγωγής τόσο για αυτούς που ασχολούνται με τον πρωτογενή τομέα όσο και για τις επιχειρήσεις που βασίζονται σε αυτές τις Α' ύλες. Επακόλουθο ήταν η μείωση των κερδών και η οικονομική ανασφάλεια και πίεση για τους επιχειρηματίες όπου ενισχύεται και από το γεγονός ότι πολλοί καταναλωτές έχουν

περιορίσει σημαντικά την ζήτηση συγκεκριμένων προϊόντων λόγω των αυξημένων τιμών (World Food Programme, 2022).

3.7. Προσφυγικές ροές

Με την έναρξη του πολέμου, τις πρώτες ακόμα μέρες, εκατοντάδες χιλιάδες Ουκρανοί πολίτες κατέφυγαν δυτικά στις γειτονικές χώρες όπως η Πολωνία, Ουγγαρία, Σλοβακία, Ρουμανία ή Μολδαβία. Μόνο τον πρώτο μήνα της εισβολής (Μάρτιο 2022) είχαν καταγραφεί ότι είχαν περάσει τα σύνορα Ουκρανίας-Πολωνίας 140.843 άτομα ενώ στο τέλος του ίδιου μήνα πάνω από 2 εκατομμύρια (Stoquer, 2023). Από τότε 1 με 1.5 εκατομμύρια περνούσαν τα σύνορα κάθε μήνα. Η μεταναστευτική κρίση έχει φτάσει σε πρωτοφανή κλίμακα. Ο πόλεμος προκάλεσε τον μεγαλύτερο εκτοπισμό Ευρωπαίων πολιτών από τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο (<https://data.europa.eu/en/publications/datastories/refugee-flows-ukraine>). Τον Φεβρουάριο του 2023, σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR), περίπου 8.072.198 Ουκρανοί πρόσφυγες έχουν εγγραφεί σε χώρες της Ευρώπης, σχεδόν 18% του πληθυσμού της Ουκρανίας (Stoquer, 2023). Από αυτούς συντριπτική πλειοψηφία αποτελούν γυναίκες και παιδιά.

Ο αντίκτυπος αυτής της τεράστιας προσφυγικής κρίσης στην Ευρώπη είναι πολλαπλός και πολύπλοκος. Θέτει σημαντικές προκλήσεις για τις χώρες υποδοχής όσον αφορά την υποδοχή, την ένταξη, την ασφάλεια και την αλληλεγγύη. Έχει επίσης επιπτώσεις στην εξωτερική πολιτική της ΕΕ, την ενεργειακή ασφάλεια και την οικονομική σταθερότητα. Πρώτον, η προσφυγική κρίση έχει επιβαρύνει την ικανότητα και τους πόρους των γειτονικών χωρών που έχουν υποδεχθεί την πλειονότητα των προσφύγων. Η Πολωνία, η Ουγγαρία, η Ρουμανία, η Μολδαβία και η Σλοβακία αποτέλεσαν τους κύριους προορισμούς για τους Ουκρανούς πρόσφυγες, με την Πολωνία μόνο να φιλοξενεί πάνω από τρία εκατομμύρια ανθρώπους. Οι χώρες αυτές αντιμετώπισαν δυσκολίες στην παροχή επαρκούς στέγης, τροφής, υγειονομικής περίθαλψης, εκπαίδευσης και προστασίας στους πρόσφυγες, ιδίως στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19. Έχουν επίσης βιώσει κοινωνικές και πολιτικές εντάσεις, καθώς ορισμένα τμήματα του πληθυσμού έχουν εκφράσει εχθρότητα ή δυσαρέσκεια προς τους πρόσφυγες, φοβούμενοι ότι θα τους πάρουν τις θέσεις εργασίας, τα επιδόματα ή την πολιτιστική τους ταυτότητα. Η ΕΕ προσπάθησε να στηρίξει τις χώρες αυτές παρέχοντας

οικονομική και τεχνική βοήθεια και συντονίζοντας τη μετεγκατάσταση και επανεγκατάσταση ορισμένων προσφύγων σε άλλα κράτη μέλη. Ωστόσο, η ανταπόκριση ήταν αργή και άνιση, καθώς ορισμένες χώρες ήταν απρόθυμες να δεχθούν πρόσφυγες, επικαλούμενες ανησυχίες για την ασφάλεια ή την κυριαρχία τους.

Δεύτερον, η προσφυγική κρίση οδήγησε σε ανθρωπιστική και διπλωματική παρέμβαση από την ΕΕ και τη διεθνή κοινότητα. Η ΕΕ παρείχε ανθρωπιστική βοήθεια στους πληγέντες πληθυσμούς στην Ουκρανία και στις γειτονικές χώρες, καθώς και στους εσωτερικά εκτοπισμένους στην Ουκρανία ενώ συνεργάστηκε επίσης με άλλους φορείς, όπως το ΝΑΤΟ, ο ΟΑΣΕ, ο ΟΗΕ και οι ΗΠΑ, για την αντιμετώπιση των προκλήσεων ασφαλείας και ανθρωπιστικής βοήθειας που δημιουργεί ο πόλεμος. Ωστόσο, ο ρόλος και η επιρροή της ΕΕ έχουν περιοριστεί από τις εσωτερικές διαιρέσεις της, την εξάρτησή της από το ρωσικό φυσικό αέριο και την έλλειψη κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας.

Τρίτον, η προσφυγική κρίση είχε οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες τόσο για τους πρόσφυγες όσο και για τις χώρες υποδοχής. Οι πρόσφυγες αντιμετώπισαν πολλαπλά εμπόδια και κινδύνους στο ταξίδι τους και στο νέο τους περιβάλλον, όπως βία, εκμετάλλευση, διακρίσεις και τραύματα. Έχουν επίσης χάσει τα σπίτια τους, τα μέσα βιοπορισμού και τα κοινωνικά τους δίκτυα και έπρεπε να προσαρμοστούν σε διαφορετικούς πολιτισμούς, γλώσσες και νομικά συστήματα. Πολλοί από αυτούς αγωνίστηκαν να βρουν εργασία, εκπαίδευση ή ευκαιρίες κατάρτισης και παρέμειναν εξαρτημένοι από την ανθρωπιστική βοήθεια ή από άτυπες δραστηριότητες. Ορισμένοι από αυτούς έχουν επίσης βιώσει απομόνωση, περιθωριοποίηση ή ριζοσπαστικοποίηση, γεγονός που θα μπορούσε να επηρεάσει την ενσωμάτωση και τη συμμετοχή τους στις κοινωνίες υποδοχής. Οι χώρες υποδοχής, από την άλλη πλευρά, έπρεπε να αντιμετωπίσουν την αυξημένη πίεση στις δημόσιες υπηρεσίες, τις υποδομές και τους προϋπολογισμούς τους, καθώς και τις πιθανές κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις που προκύπτουν από την παρουσία μεγάλου αριθμού προσφύγων.

Υπολογίζεται ότι οι Ευρωπαϊκές χώρες έχουν ξοδέψει συνολικά πάνω από 43 δισεκατομμύρια ευρώ για την στέγαση των Ουκρανών προσφύγων αλλά και την κάλυψη άλλων αναγκών όπως επιδόματα, ιατρική περίθαλψη, εκπαίδευση, παροχή τροφής και άλλων απαραίτητων για την διαβίωση. Η Πολωνία διέθεσε το μεγαλύτερο ποσό, 15,5 δισεκατομμύρια ευρώ μέχρι σήμερα (Σεπτέμβριος 2023) μιας και υποδέχτηκε και τον μεγαλύτερο αριθμό προσφύγων. Ακολούθησε η Γερμανία με σχεδόν 14 δισεκατομμύρια ευρώ και μετά η Τσεχία με 3,85 δισεκατομμύρια ευρώ

(<https://www.statista.com/statistics/1312602/ukrainian-refugee-cost-by-country/>). Τα νούμερα θα συνεχίσουν να αυξάνονται αφού το μέλλον της προσφυγικής κρίσης και οι επιπτώσεις της στην Ευρώπη θα εξαρτηθούν σε μεγάλο βαθμό από την εξέλιξη του πολέμου στην Ουκρανία, καθώς και από την πολιτική βούληση και τη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Οι έμμεσες επιπτώσεις του πολέμου

4.1. Αύξηση πληθωρισμού

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022 επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την παγκόσμια οικονομία με τον κλάδο της ενέργειας και των τροφίμων να δέχονται μεγάλες πιέσεις και αυξήσεις. Ο πόλεμος διατάραξε την παροχή φυσικού αερίου και πετρελαίου από την Ρωσία δημιουργώντας πονοκέφαλο σε αρκετές χώρες, κυρίως όμως στην Ευρώπη η οποία ήταν και ο μεγαλύτερος εισαγωγέας της. Η παραγωγή και εμπορία γεωργικών προϊόντων, όπως σιτάρι και ελαιούχων σπόρων με την Ρωσία και Ουκρανία να είναι οι κυριότεροι «παίχτες» της αγοράς, επηρεάστηκε εξίσου σημαντικά. Λόγω των ανωτέρω «σοκ» η αύξηση των τιμών ενέργειας και τροφίμων οδήγησε σε αύξηση πληθωρισμού παγκοσμίως.

Ο παγκόσμιος πληθωρισμός έφτασε στο 8,73% το 2022 καταγράφοντας το μεγαλύτερο ποσοστό από το 1996 (<https://www.statista.com/statistics/256598/global-inflation-rate-compared-to-previous-year/>) ενώ προβλέπεται για το 2023 να φτάσει 6,6% και 4,3% το 2024 (<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2023/01/31/world-economic-outlook-update-january-2023>). Κάθε χώρα επηρεάστηκε διαφορετικά από τον πληθωρισμό ανάλογα με την εξάρτηση της σε εισαγωγή ενέργειας, την ανοδική τάση στις τιμές των τροφίμων και την νομισματική πολιτική που εφάρμοσε. Η Ρωσία ήταν μία από τις χώρες που βίωσε μεγάλο ποσοστό πληθωρισμού μέσα στο 2022 φτάνοντας το 17,83% (“Σε υψηλό 20ετίας”, 2022), με την Ευρώπη να φτάνει το ανώτατο επίπεδο 10,6% τον Οκτώβριο

του 2022 (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_23_4408) και τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής το 9,1% τον Ιούνιο του 2022 (Η Ναυτεμπορική, 2023) Από την άλλη, το ποσοστό πληθωρισμού στην Κίνα ήταν σχετικά μικρό της τάξης του 2,5% καθώς έχει καταφέρει να διαφοροποιήσει τις πηγές ενέργειάς αλλά και λόγω της αυστηρής νομισματικής πολιτικής που εφαρμόζει.

Η Ευρώπη, η οποία εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την ενέργεια που εισάγει από την Ρωσία μέσω της Ουκρανίας, καθώς και από τις εισαγωγές σε σιτηρά και λιπάσματα και από τις δύο χώρες, είχε σημαντικές επιπτώσεις από τον πληθωρισμό (Arce, Koester and Nickel, 2023). Το ποσοστό πληθωρισμού στην Ευρωζώνη έφτασε το 5,5% τον Ιούνιο του 2023, το μικρότερο ποσοστό που είχε εμφανιστεί από τον Ιανουάριο του 2022 (<https://tradingeconomics.com/euro-area/inflation-cpi>). Από αυτόν τον πληθωρισμό σχεδόν το μισό αντιπροσωπεύει ο πληθωρισμός της ενέργειας καθώς οι τιμές της αυξήθηκαν κατά 27,8% σε ετήσια βάση τον Ιούνιο του 2023 ενώ σημαντικό μερίδιο στον συνολικό πληθωρισμό έχει και ο πληθωρισμός τροφίμων με τις τιμές εκεί να παρουσιάζουν αύξηση 14,1% στην ίδια ετήσια βάση (Arce, Koester and Nickel, 2023). Αυτή η μεγάλη αύξηση των τιμών στα τρόφιμα αντανάκλωσε στην πραγματικότητα τις άμεσες επιπτώσεις του υψηλότερου ενεργειακού κόστους στην μεταφορά και παραγωγή αυτών αλλά και τις έμμεσες και καθυστερημένες επιπτώσεις των χαμηλότερων αποδόσεων των καλλιεργειών και μειούμενων εμπορικών ροών λόγω του πολέμου.

Οι εξελίξεις του πληθωρισμού στην Ευρώπη επηρεάστηκαν επίσης από άλλους παράγοντες όπως η ανάκαμψη μετά την πανδημία, οι διαταραχές στην εφοδιαστική αλυσίδα, οι επιπτώσεις βάσης και οι ενέργειες νομισματικής πολιτικής. Το «ξεκίνημα» της Ευρωπαϊκής οικονομίας μετά τα lockdowns λόγω του COVID-19 ενίσχυσε την εγχώρια ζήτηση και άσκησε ανοδική πίεση στις τιμές. Ωστόσο, οι παγκόσμιες αλυσίδες εφοδιασμού δεν είχαν προλάβει να ανακάμψουν πλήρως από το «σοκ» που δέχτηκαν λόγω της πανδημίας με αποτέλεσμα να υπάρχουν ελλείψεις και κωλύματα σε ορισμένους τομείς όπως οι ημιαγωγοί, τα μέταλλα και ο εξοπλισμός μεταφορών. Αυτά τα προβλήματα εφοδιασμού επιδεινώθηκαν από την ενεργειακή κρίση και τους εμπορικούς περιορισμούς. Από την άλλη μεριά, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα στην προσπάθεια να αντιμετωπίσει αυτή την αυξητική τάση του πληθωρισμού αποφάσισε να πάρει αυστηρά μέτρα σφίγγοντας την νομισματική της πολιτική προχωρώντας τον Ιούλιο του 2022 στην πρώτη αύξηση των επιτοκίων βάσης (το επιτόκιο αναχρηματοδότησης, το επιτόκιο της διευκόλυνσης οριακής

χρηματοδότησης και το επιτόκιο αποδοχής καταθέσεων) κατά 50 μονάδες (0,50%) έπειτα από 11 χρόνια (Εθνος, 2022). Ακολούθησαν άλλες δύο αυξήσεις κατά 75 μονάδες (0,75%) τον Σεπτέμβριο και Οκτώβριο αντίστοιχα ενώ τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους προχώρησε σε αύξηση 50 μονάδων. Η ίδια πολιτική συνεχίστηκε και στις αρχές του 2023 αυξάνοντας τα επιτόκια κατά 50 μονάδες τον Φεβρουάριο και Μάρτιο αντίστοιχα (Sonnenberg, 2023) ενώ αποφασίστηκε άλλη μία τον Σεπτέμβριο του 2023 κατά 25 μονάδες χωρίς να γνωρίζουμε αν θα είναι η τελευταία μιας και ο στόχος είναι ο πληθωρισμός να επανέλθει μεσοπρόθεσμα στο 2% (“Συνέχισε την αύξηση”, 2023). Σε ανακοίνωσή της η ΕΚΤ αναφέρει ότι ο πληθωρισμός εξακολουθεί να μειώνεται όμως προβλέπεται να παραμείνει σε υψηλά επίπεδα για αρκετό χρονικό διάστημα.

Σε αντίθεση με την Ευρώπη, παρά το γεγονός ότι η οικονομία της οποίας υπέδειξε πιο γρήγορη επαναφορά και με μια πιο επεκτατική νομισματική πολιτική, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής παρουσίασαν χαμηλότερο ποσοστό πληθωρισμού από αυτό της Ευρώπης και αυτό γιατί επηρεάστηκαν λιγότερο από το «σοκ» στην ενέργεια σε σχέση με την Ευρώπη μιας και οι ΗΠΑ είναι περισσότερο αυτοδύναμες και αυτάρκειες όσον αφορά την παραγωγή και κατανάλωση ενέργειας. Οι τιμές αυξήθηκαν μόνο 9,9% σε ετήσια βάση τον Ιούνιο του 2023 σε σχέση το 27,8% στην Ευρώπη (<https://www.bls.gov/>). Επιπλέον, οι ΗΠΑ επωφελήθηκαν από την επανάσταση σχιστολιθικού αερίου (αέριο που είναι εγκλωβισμένο μέσα σε ιζηματογενή πετρώματα) και τα αποθέματα πετρελαίου που διατηρούσε γεγονός που βοήθησε να περιοριστεί ο αντίκτυπος των χαμηλότερων προμηθειών ενέργειας από την Ρωσία και άλλων περιοχών.

Παρ’ όλα αυτά, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής αντιμετώπισαν πληθωρισμό που επηρέασε άλλους τομείς λόγω του πολέμου στην Ουκρανία. Ο πληθωρισμός στα τρόφιμα ήταν ένας από αυτούς όπου παρατηρήθηκε αύξηση 11% σε ετήσια βάση τον Ιούνιο του 2023. Οι ΗΠΑ εισάγουν ένα αρκετά μεγάλο αριθμό προϊόντων από άλλες χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ουκρανίας και της Ρωσίας, τα οποία επηρεάστηκαν με την σειρά τους από τα υψηλότερα ενεργειακά κόστη και την χαμηλότερη γεωργική παραγωγή λόγω του πολέμου. Μια άλλη πηγή πληθωριστικής πίεσης ήταν δομικός ο πληθωρισμός (εξαιρουμένων τροφίμων και ενέργειας) λόγω υψηλής ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες, κυρίως σε κλάδους που «χτυπήθηκαν» από την πανδημία, όπως τα ταξίδια, η ψυχαγωγία και η φιλοξενία. Αυτή η αύξηση της ζήτησης υποστηρίχθηκε από τα μέτρα δημοσιονομικής τόνωσης που θέσπισε η κυβέρνηση των ΗΠΑ με την παροχή 1,9 τρισεκατομμυρίων δολαρίων για την ανακούφιση

των νοικοκυριών και επιχειρήσεων (Haagensen, 2022). Επίσης η αύξηση της ζήτησης ξεπέρασε σε κάποιες περιπτώσεις την ικανότητα προσφοράς ορισμένων τομέων οδηγώντας έτσι σε υψηλότερες τιμές και μισθούς. Επιπλέον, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ (Fed) διατήρησε μια στάση διευκόλυνσης όσον αφορά την νομισματική της πολιτική, διατηρώντας το βασικό της επιτόκιο κοντά στο μηδέν και συνεχίζοντας τις μηνιαίες αγορές περιουσιακών στοιχείων ύψους 120 δισεκατομμυρίων δολαρίων μέχρι τον Ιούνιο του 2023, όπου και ανακοίνωσε το σχέδιό της να τις περιορίσει σταδιακά μέχρι τα μέσα του 2024.

Ενώ οι μεγαλύτερες οικονομίες του πλανήτη παλεύουν με τον πληθωρισμό υπάρχει μια οικονομία, αυτή της Κίνας, η δεύτερη μεγαλύτερη παγκοσμίως, όπου φλερτάρει με τις αρνητικές τιμές και βρίσκεται οριακά στο χείλος του αποπληθωρισμού. Με τον τερματισμό των περιορισμών της πανδημίας covid-19 ορισμένοι οικονομολόγοι προέβλεψαν ότι θα είχαμε αύξηση πληθωρισμού στην Κίνα όπως συνέβη αντίστοιχα σε Ευρώπη και ΗΠΑ (“Αποπληθωρισμός στην Κίνα”, 2023). Αλλά αυτό δεν έχει συμβεί καθώς η καταναλωτική δαπάνη είναι υποτονική, η αγορά ακινήτων παραμένει σε ύφεση επηρεάζοντας τις τιμές των επίπλων και οικιακών συσκευών, οι τιμές της ενέργειας πέφτουν δεδομένης της αδυναμίας στο παγκόσμιο κόστος των εμπορευμάτων και του μακροχρόνιου ελέγχου του Πεκίνου στον τομέα της ενέργειας, ενώ οι εταιρίες μειώνουν τις τιμές των προϊόντων για να μειώσουν το πλεονάζον απόθεμα που είχαν από την περίοδο της πανδημίας (“Αποπληθωρισμός στην Κίνα”, 2023).

4.2. Ενεργειακή ανεξάρτηση

Όταν το 2021 η Μόσχα μείωνε τις ροές φυσικού αερίου προς την Ευρώπη αλλά και με την ρωσική εισβολή στην Ουκρανία το 2022 όλοι πίστευαν ότι η ανεξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τους υδρογονάνθρακες της Ρωσίας θα ήταν ένα σχέδιο εξαιρετικά δύσκολο. Παρ’ όλα αυτά με γρήγορους ρυθμούς και αποφάσεις που πάρθηκαν κατάφερε να διασφαλίσει εναλλακτικούς ενεργειακούς πόρους κάνοντας χρήση υγροποιημένου φυσικού αερίου - LNG και άνθρακα (Καθημερινή, 2023). Η Ευρώπη δαπανούσε περίπου 1 δις. ευρώ την ημέρα για πετρέλαιο, αέριο και άνθρακα που εισήγαγε από την Ρωσία. Σήμερα πληρώνει ένα μικρό τμήμα αυτού. Βέβαια το γεγονός ότι η Ευρώπη είχε ήδη ξεκινήσει την μετάβαση

στην καθαρή ενέργεια καθώς και ο ήπιος χειμώνας που αντιμετώπισε, συνέβαλαν στην ευκολότερη προσαρμογή και απεξάρτηση.

Οι εισαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου από τη Ρωσία προς την ΕΕ το 2019 αποτιμήθηκαν σε ευρώ 200 δισεκατομμύρια η καθεμία, ποσό που αντιστοιχεί στο διπλάσιο των συναλλαγματικών αποθεμάτων στις χώρες της G7 στο τέλος του 2021 (Pisani-Ferry, 2022). Το εμπόριο στις εισαγωγές ρωσικού πετρελαίου εκτίναξε τις τιμές παγκοσμίως, προκαλώντας έτσι ένα σοκ προσφοράς, οι συνέπειες του οποίου μπορούν να περιοριστούν με την χρήση συμπληρωματικών προμηθευτών. Για να μειώσει την εξάρτηση από τις ρωσικές προμήθειες, η ΕΕ θα πρέπει να διαφοροποιήσει την προμήθεια αυτών των πηγών ενέργειας, και αυτό περιλαμβάνει τον επανασχεδιασμό του Ευρωπαϊκού ενεργειακού συστήματος, συμπεριλαμβανομένων των κτιριακών δικτύων για τη δέσμευση και τη διαφοροποίηση πιθανών μικρότερων προμηθευτών ενέργειας. Ενώ το πετρέλαιο και ο άνθρακας μπορούν να εξαχθούν χωρίς σημαντικές απαιτήσεις υποδομής, το εμπόριο φυσικού αερίου από την άλλη απαιτεί σημαντικές υποδομές, γεγονός που παρεμποδίζει περαιτέρω την ικανότητα διαφοροποίησης. Η εξάρτηση της Ευρώπης από τις ρωσικές εισαγωγές είναι σημαντική, και η αναστολή του φυσικού αερίου θα είχε ως αποτέλεσμα η ΕΕ να χάσει το 40% των προμηθειών της σε φυσικό αέριο. Ωστόσο, λόγω εμπορικής αλληλεξάρτησης, η Ρωσία πρόκειται να χάσει περισσότερα εάν διακοπούν οι εξαγωγές της. Το διάγραμμα 4.1 δείχνει το μηνιαίο μερίδιο του φυσικού αερίου που παραδίδεται στην ΕΕ από τη Ρωσία σε σύγκριση με άλλες χώρες μεταξύ Ιανουαρίου 2019 και Νοεμβρίου 2022. Σύμφωνα με το ανωτέρω διάγραμμα το μερίδιο της Ρωσίας στην αγορά ήταν μεταξύ 40%-50% μέχρι τα τέλη του 2021. Έκτοτε, παρατηρείται μια απότομη μείωση του μεριδίου της Ρωσίας ενώ τα μερίδια άλλων προμηθευτών άρχισαν να αυξάνονται.

The EU's diversification away from Russian gas

Διάγραμμα 4. 1: Απεξάρτηση της ΕΕ από το Ρωσικό φυσικό αέριο

Σύμφωνα με ορισμένους συγγραφείς, εάν η Ευρώπη εξαντληθεί από ρωσικές εισαγωγές, εικάζεται ότι οι εισαγωγές που θα κάνει η ΕΕ από εναλλακτικούς προμηθευτές θα έπρεπε να αυξηθούν κατά 70%, κάτι που θα ήταν εξαιρετικά ακριβό βραχυπρόθεσμα, αλλά η οικονομία θα προσαρμόζονταν και θα ήταν οικονομικά αποδοτική μακροπρόθεσμα (Pisani-Ferry, 2022). Ένα από τα μεγαλύτερα πλεονεκτήματα της στρατηγικής διαφοροποίησης πηγών είναι η επίτευξη αυτονομίας (Loftin, Lynch και Calhoun, 2011). Ωστόσο, για να μειώσει την υπάρχουσα εξάρτηση από τη Ρωσία, η ΕΕ πρέπει είτε να μειώσει την ζήτηση για εισαγωγές μειώνοντας την εγχώρια ζήτηση ή μέσω εναλλακτικών πηγών, όπως η ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και κλείσιμο των εργοστασίων πυρηνικής ενέργειας. Τον Μάρτιο του 2022 η Κομισιόν ανακοινώνει το σχέδιο της (REPowerEU plan) σχετικά με τα μέτρα που θα παρθούν ώστε να συμβάλλουν στην μείωση των εισαγωγών του φυσικού αερίου με την πλήρη απεξάρτηση από την ρωσική ενέργεια πριν το τέλος της δεκαετίας με τα βασικά στοιχεία αυτού να είναι η διαφοροποίηση των προμηθειών, η μείωση της ζήτησης και η αύξηση της παραγωγής πράσινης ενέργειας (European Commission, 2022).

Διαφοροποίηση προμηθειών: Το υγροποιημένο φυσικό αέριο (LNG) μπορεί να συμβάλει στην διαφοροποίηση της παροχής αερίου και να επιταχύνει την απαλλαγή από τις εκπομπές σε άνθρακα φυσικό αέριο. Η επέκταση των υποδομών τερματικών σταθμών LNG αποτελεί προτεραιότητα ώστε το ενεργειακό σύστημα της ΕΕ να είναι αξιόπιστο και

ανθεκτικό. Η συνεργασία με τις ΗΠΑ, οι οποίες έχουν δεσμευτεί όσον αφορά την αύξηση των εξαγωγών σε LNG έως 50bcm ετησίως μέχρι το 2030 αλλά και η ανάπτυξη της συνεργασίας της ΕΕ με άλλους ενεργειακούς εταίρους όπως η Νορβηγία, η Ιαπωνία, η Νότια Κορέα και το Κατάρ θα βοηθήσει στην αντιμετώπιση των επικείμενων προκλήσεων αλλά και στην εδραίωση της συνεργασίας στο LNG (European Commission, 2022).

Μείωση της ζήτησης: η αποθήκευση του φυσικού αερίου αποτελεί μια δικλείδα ασφαλείας για την ασφάλεια εφοδιασμού σε περίπτωση που υπάρξει διακοπή της προσφοράς ή ζήτησης. Με αυτόν τρόπο μειώνεται η όποια ανάγκη εισαγωγής αερίου κατά την περίοδο θέρμανσης. Εκεί βασίστηκε και η τροποποίηση του κανονισμού για την ασφάλεια του εφοδιασμού με φυσικό αέριο {(ΕΕ) 2017/1938} όπου οι χώρες της ΕΕ θα πρέπει να έχουν διασφαλίσει ότι οι υποδομές αποθήκευσης στην επικράτειά τους πληρούνται τουλάχιστον έως το 90% της χωρητικότητάς τους (European Commission, 2022).

Παραγωγή πράσινης ενέργειας: ενίσχυση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και ενίσχυση της ενεργειακής απόδοσης όπου θα επιφέρουν μείωση κατά 40% των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου έως το 2030. Το 2021 η Κομισιόν υπέβαλε προτάσεις για επίσπευση των ανωτέρω και μείωση των εκπομπών κατά 55% έως το 2030. Επίσης η χρήση της αιολικής και ηλιακής ενέργειας (European Commission, 2022). Το 2022 οι εγκαταστάσεις φωτοβολταϊκών αυξήθηκαν κατά 35% σε όλη την Ευρώπη σε σχέση με το 2021 το ίδιο και η αποθήκευση μπαταριών όπου σημειώθηκε αύξηση 79% (Καθημερινή, 2023). Οι πολίτες από την άλλη πλευρά μπορούν, τόσο σε ατομικό όσο και συλλογικό επίπεδο, να συμβάλλουν στην εξοικονόμηση ενέργειας κάνοντας απλές κινήσεις όπως το σβήσιμο των φώτων, μείωση της θερμοκρασίας του δωματίου, χρήση μέσων μαζικής μεταφοράς.

Συμπεράσματα

Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία ήταν το τελευταίο γεγονός που περίμενε ο κόσμος να αντιμετωπίσει έπειτα από την πανδημία που καθήλωσε ολόκληρη την υφήλιο από το 2020. Ήρθε την στιγμή που η παγκόσμια οικονομία βρισκόταν ακόμη στη μέση μιας ανάκαμψης, βιώνοντας πληθωριστικές πιέσεις λόγω της ισχυρής ζήτησης και της αδύναμης προσφοράς λόγω των προβλημάτων στις παγκόσμιες αλυσίδες εφοδιασμού. Οι επιπτώσεις του πολέμου προκάλεσαν ένα ντόμινο εξελίξεων σε όλο το οικονομικό και κοινωνικό φάσμα. Οι δυτικές

οικονομίες επέβαλαν κυρώσεις στη Ρωσία με σκοπό να απομονώσουν την οικονομία της, γεγονός που οδήγησε την Ρωσία να διακόψει την προμήθεια φυσικού αερίου προς την Ευρώπη με αποτέλεσμα την έκρηξη τιμών. Οι εξωφρενικά υψηλές τιμές στο φυσικό αέριο, το πετρέλαιο αλλά και των συναφών τους προϊόντων, οδήγησαν σε αμηχανία και σοκ τόσο τους καταναλωτές όσο και τις επιχειρήσεις. Αυτή η ακραία κατάσταση οδήγησε την Ευρώπη να σκεφτεί την ενεργειακή της ανεξάρτηση από την Ρωσία και με ταχύτατες κινήσεις στράφηκε σε άλλους προμηθευτές και εναλλακτικούς πόρους όπως το υδροποιημένο φυσικό αέριο (LNG). Επιπλέον, η Ουκρανία και η Ρωσία ήταν δύο σημαντικοί προμηθευτές τροφίμων και λιπασμάτων και η σύγκρουση προκάλεσε διαταραχές στις αλυσίδες εφοδιασμού και αύξησε τις τιμές αυτών των προϊόντων τόσο στις ανεπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες. Η άνοδος των τιμών ήταν ιδιαίτερα καταστροφική καθώς τα εν λόγω αγαθά ήταν είδη πρώτης ανάγκης. Ταυτόχρονα αυτό δημιούργησε ένα ακόμη πρόβλημα ειδικά στις χώρες που τα επίπεδα της φτώχειας ήταν υψηλά καθώς αναγκάζονταν να διαθέσουν μεγαλύτερο εισόδημα για την αγορά των απαραίτητων τροφίμων. Την ίδια στιγμή τα προσφυγικά κύματα ήταν τα μεγαλύτερα που έβλεπε η Ευρώπη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με τις χώρες υποδοχής να επωμίζονται το οικονομικό και κοινωνικό κόστος. Ανεπηρέαστα δεν θα μπορούσαν να μείνουν οι χρηματαγορές και τα διεθνή χρηματιστήρια όπου αντέδρασαν άμεσα και πτωτικά στη ρωσική εισβολή μιας και ο φόβος ήταν διάχυτος. Η αστάθεια συνεχίστηκε τόσο στην αγορά μετοχών όσο και ομολόγων καθώς η σύγκρουση είχε ως αποτέλεσμα την αποχώρηση μεγάλου αριθμού πολυεθνικών από το έδαφος της Ρωσίας αλλά και τον αποκλεισμό ρωσικών εταιρειών από τον δείκτη MSCI Emerging Markets Index. Η αγορά ισορρόπησε χωρίς ωστόσο να φύγουν τα σύννεφα της αβεβαιότητας. Συνακόλουθα των αυξήσεων στις τιμές ενέργειας και τροφίμων ήταν η επώδυνη αύξηση του πληθωρισμού η οποία προήγγειλε αυξήσεις επιτοκίων και αυστηρότερη νομισματική πολιτική. Η Ευρώπη βίωσε υψηλότερο πληθωρισμό από τις ΗΠΑ λόγω της μεγαλύτερης ενεργειακής εξάρτησης από την Ρωσία παρ' όλα αυτά οι πληθωριστικές πιέσεις που δέχτηκαν οι ΗΠΑ προήλθαν από άλλες πηγές μερικώς σχετιζόμενες με τον πόλεμο. Οι συγκρούσεις ανάμεσα στις δυο χώρες συνεχίζονται μέχρι και σήμερα. Αυτό που μένει να δούμε είναι πόσο σύντομα η οικονομία θα καταφέρει να ανακάμψει και να αποβάλλει τα θραύσματα του πολέμου ή η επίθεση της Χαμάς εναντίον του Ισραήλ την 7^η Οκτωβρίου 2023 θα πυροδοτήσει ένα νέο πόλεμο που θα οδηγήσει σε μια μεγαλύτερη παγκόσμια οικονομική και όχι μόνο κρίση.

Βιβλιογραφικές Παραπομπές

Aizenman, N., 2023. *The impact of the Ukraine war on food supplies: 'It could have been worse'*. Διαθέσιμο από: <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2023/02/27/1159630215/the-russia-ukraine-wars-impact-on-food-security-1-year-later>

Arce, O., Koester, G., & Nickel, C. (2023). *One year since Russia's invasion of Ukraine – the effects on euro area inflation*. Διαθέσιμο από: <https://www.ecb.europa.eu/press/blog/date/2023/html/ecb.blog20230224~3b75362af3.en.html>

Benamar, Z. C. (2023). *Oil price back to pre-war level*. Διαθέσιμο από: <https://www.dandc.eu/en/article/why-oil-price-fell-again-and-what-happens-russian-oil>

Buchholz, K., 2022. *The EU's Energy Dependence on Russia Charted*. Διαθέσιμο από: <https://www.forbes.com/sites/katharinabuchholz/2022/04/08/the-eus-energy-dependence-on-russia-charted-infographic/?sh=5f78117a2561>

Council on Foreign Relations, χ.χ. *Ukraine's Struggle for Independence in Russia's Shadow*. Διαθέσιμο από: [Timeline: Ukraine's Struggle for Independence in Russia's Shadow \(cfr.org\)](https://www.cfr.org/timeline/ukraine-s-struggle-for-independence-in-russia-s-shadow)

Deutsche Welle, 2023. *Ασφυκτικές πιέσεις στη ρωσική οικονομία*. Διαθέσιμο από: <https://www.dw.com/el/%CE%B1%CF%83%CF%86%CF%85%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CF%80%CE%B9%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1/a-60949529>

Energypress, (2023). *Πώς και γιατί το ρωσικό φυσικό αέριο εξακολουθεί να ρέει προς την Ευρώπη παρά τις κυρώσεις*. Διαθέσιμο από: <https://energypress.gr/news/pos-kai-giati-rosiko-fysiko-aerio-exakolythei-na-reei-pros-tin-eyropi-para-tis-kyroseis>

European Commission, 2022. *In focus: Reducing the EU's dependence on imported fossil fuels*. Διαθέσιμο από: https://commission.europa.eu/news/focus-reducing-eus-dependence-imported-fossil-fuels-2022-04-20_en

European Council, (2023). *Where does the EU's gas come from?* Διαθέσιμο από: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-gas-supply/>

Guenette, J., Kenworthy, P. and Wheeler C., 2022. *Implications of the War in Ukraine for the Global Economy*. Διαθέσιμο από: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37372>

Haagensen, E., 2022. American Rescue Plan (Biden's \$1.9 Trillion Stimulus Package). Διαθέσιμο από: <https://www.investopedia.com/american-rescue-plan-definition-5095694>

He, L., 2022. *Global stocks plunge as Russia attacks Ukraine*. Διαθέσιμο από: <https://edition.cnn.com/2022/02/23/investing/dow-futures-global-markets-russia-operation-intl-hnk/index.html>

Headey, D. & Ruel, M., 2022. *The global food price crisis threatens to cause nutrition crisis: new evidence from 1.27 million young children on the effects of inflation*. Διαθέσιμο από: <https://www.ifpri.org/blog/global-food-price-crisis-threatens-cause-global-nutrition-crisis-new-evidence-127-million>

HuffPost Greece – Associated Press, 2023. *Νέα παγκόσμια άνοδος στις τιμές των τροφίμων – Πού οφείλεται*. Διαθέσιμο από: https://www.huffingtonpost.gr/entry/nea-paykosmia-anodos-stis-times-ton-trofimon-poe-ofeiletai_gr_64cd0f5ae4b0338d8de308c7

Hussein, M. (2021). *Mapping the world's oil and gas pipelines*. Διαθέσιμο από: <https://www.aljazeera.com/news/2021/12/16/mapping-world-oil-gas-pipelines-interactive>

Inman, P., 2023. *Is the Ukraine war boosting or damaging the Russian economy?* Διαθέσιμο από: <https://www.theguardian.com/world/2023/apr/10/is-the-ukraine-war-boosting-or-damaging-the-russian-economy>

Jacobo, J. & Zahn, M., 2023. *1 year later: How the war in Ukraine is affecting food supplies, prices around the world*. Διαθέσιμο από: [1 year later: How the war in Ukraine is affecting food supplies, prices around the world - ABC News \(go.com\)](https://www.abcnews.com/go/1-year-later-how-the-war-in-ukraine-is-affecting-food-supplies-prices-around-the-world)

Kardas, S. (2023). *Conscious uncoupling: Europeans' Russian gas challenge in 2023*. Διαθέσιμο από: <https://ecfr.eu/article/conscious-uncoupling-europeans-russian-gas-challenge-in-2023/>

Khudaykulova, M., Yuanqiong H. and Khudaykulov, A., 2022. 'Economic Consequences and Implications of the Ukraine-Russia War, *International Journal of Management Science and Business Administration*, vol.8, pp. 44-52. Διαθέσιμο από : <https://doi.org/10.18775/ijmsba.1849-5664-5419.2014.84.1005>

Leromain, E. and Biermann, M., 2023. *How has the Russian invasion of Ukraine affected global financial markets*. Διαθέσιμο από: <https://www.economicsobservatory.com/how-has-the-russian-invasion-of-ukraine-affected-global-financial-markets>

Lodh, A., Sparks, A., Leahy, T. and Mammadov, E., 2023. *Global Markets One Year After Russia's Invasion of Ukraine*. Διαθέσιμο από: <https://www.msci.com/www/blog-posts/global-markets-one-year-after/03668219477>

Loftin, R., Lynch, R., & Calhoun, J., 2011. *The Sourcing Canvas: A Strategic Approach to Sourcing Decisions*. Accelare Inc, 13.

Mankoff, J., 2022. *Russia's War in Ukraine: Identity, History and Conflict*. Διαθέσιμο από: [Russia's War in Ukraine: Identity, History, and Conflict \(csis.org\)](https://www.csis.org/analysis/russia-s-war-in-ukraine-identity-history-and-conflict)

Pierre-Olivier Gourinchas, 2022. *War Dims Global Economic Outlook as Inflation Accelerates*. Διαθέσιμο από: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/04/19/blog-weo-war-dims-global-economic-outlook-as-inflation-accelerates>

Pisani-Ferry, J., 2022. *The economic policy consequences of the war*. Bruegel-Blogs, NA. Διαθέσιμο από: <https://link.gale.com/apps/doc/A696208490/AONE?u=anon~d68cdcfd&sid=googleScholar&xid=42f9faa9>

Reynolds, A. (2022). *Yes, Russia's War on Ukraine Did Raise the Price of Gasoline*. Διαθέσιμο από: <https://www.cato.org/blog/yes-russias-war-ukraine-did-raise-price-gasoline-0>

Saqib Iqbal, A., 2022. *S&P 500 ends brutal first half '22 with largest percentage loss since 1970*. Διαθέσιμο από: <https://www.reuters.com/markets/europe/brutal-first-half-22-track-shave-8-trillion-off-sp-500-2022-06-30/>

Shepard, J.U., Pratson, L.F. The myth of US energy independence. *Nat Energy* **7**, 462–464 (2022). Διαθέσιμο από: <https://doi.org/10.1038/s41560-022-01053-2>

Shepard, J.U.and Pratson L.F., 2022. ‘The myth of US energy independence’, *Nature Energy*, **7**, pp. 462-464. Διαθέσιμο από: <https://www.nature.com/articles/s41560-022-01053-2>

Sonnenberg, N., 2023. *Monetary tightening in an abundant reserve system*. Διαθέσιμο από: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/266981/Final_Sonnenberg.pdf

Stoquer, V., 2023. *How many refugees are in Europe one year after the beginning of the war in Ukraine?* Διαθέσιμο από: https://www.lemonde.fr/en/les-decodeurs/article/2023/02/22/war-in-ukraine-how-many-refugees-are-in-europe-one-year-after-the-beginning-of-the-war_6016794_8.html

Ukraine war, shortages, and rising prices affecting consumer food behavior, survey finds (2023, Ιανουάριος 12). Διαθέσιμο από: <https://www.ingredientsnetwork.com/ukraine-war-shortages-and-rising-prices-affecting-news119731.html>

Volynski, M., 2023. *The Road to Recovery: Ukraine's Economic Challenges and Opportunities*. Διαθέσιμο από: <https://www.csis.org/blogs/development-dispatch/road-recovery-ukraines-economic-challenges-and-opportunities>

World Food Programme (2022). *War in Ukraine drives global food crisis*. Διαθέσιμο από: [War in Ukraine drives global food crisis | World Food Programme \(wfp.org\)](https://www.wfp.org/publications/news/2022-07-27-war-in-ukraine-drives-global-food-crisis)

Ακριβού, Α., 2023. *Πόσο θα κοστίσει στην Ελλάδα ο πόλεμος στην Ουκρανία – Η ζημιά σε τέσσερα μέτωπα*. Διαθέσιμο από: <https://www.moneyreview.gr/business-and-finance/economy/69438/poso-tha-stoichisei-stin-ellada-o-polemos-stin-oykrania-i-zimia-se-tessera-metopa/>

Αποπληθωρισμός στην Κίνα: Γιατί μειώνονται οι τιμές και τι μπορεί να κάνει το Πεκίνο (2023, Αύγουστος 10) Διαθέσιμο από: <https://www.capital.gr/diethni/3731726/apoplithorismos-stin-kina-giati-meionontai-oi-times-kai-ti-mporei-na-kanei-to-pekino/>

Δανδόλου, Ν. (2023, Μάιος 02). *Ινδία: Πώς «ξεπλένει» το ρωσικό πετρέλαιο και το στέλνει στην Ευρώπη. Οικονομικός Ταχυδρόμος*. Διαθέσιμο από: <https://www.ot.gr/2023/05/02/energeia/petrelaio/india-pos-kseplenei-to-rosiko-petrelaio-kai-to-stelnei-stin-eyropi/>

Δεληγιάννη, Α. (2023). *Ριμπάουντ για τις τιμές πετρελαίου*. Διαθέσιμο από: <https://www.euro2day.gr/markets/merchandises/article-market/2195172/rimpaoynt-gia-tis-times-petrelaiou.html>

Έθνος, 2023. *EKT: Αύξηση επιτοκίων για πρώτη φορά μετά από 11 χρόνια – Κατά 50 μονάδες βάσης*. Διαθέσιμο από: <https://www.ethnos.gr/Economy/article/217109/ektayxhshepitokiongiaprothforametaapo11xroniakata50monadesbashs>

Επισιτιστική κρίση: Οι 5 χώρες που έχουν ήδη πληγεί σκληρά από τον πόλεμο στην Ουκρανία (2022, Ιούλιος 27). Διαθέσιμο από: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/diethni/kosmos/episitistiki-krisi-oi-5-chores-poy-echoyn-idipligei-sklira-apo-ton-polemo-stin-oykrania/>

Η Καθημερινή, (2022). *Σε ισχύ το εμπάργκο της ΕΕ στο ρωσικό πετρέλαιο και το όριο τιμής*. Διαθέσιμο από <https://www.kathimerini.gr/economy/international/562170334/se-ischy-to-empargko-tis-ee-sto-rosiko-petrelaio-kai-to-orio-timis/>

Η Καθημερινή, 2022. Η «κληρονομιά» του 2021 στην παγκόσμια οικονομία. Διαθέσιμο από: <https://www.kathimerini.gr/economy/international/561651424/i-klironomia-toy-2021-stin-pagkosmia-oikonomia/>

Η Καθημερινή, 2023. Οι πληγές στην παγκόσμια οικονομία από τον πόλεμο στην Ουκρανία. Διαθέσιμο από: <https://www.kathimerini.gr/economy/562294627/oi-pliges-stin-pagkosmia-oikonomia-apo-ton-polemo-stin-oykrania/>

Η Ναυτεμπορική, 2023. Εγκρίθηκε το 11^ο πακέτο κυρώσεων κατά της Μόσχας: Τι περιλαμβάνει. Διαθέσιμο από: <https://www.naftemporiki.gr/kosmos/1486399/egkrithike-to-11o-paketo-kyroseon-kata-tis-moschas-ti-perilamvanei/>

Η Ναυτεμπορική, 2023. Ο πόλεμος στην Ουκρανία σε αριθμούς. Διαθέσιμο από: <https://www.naftemporiki.gr/kosmos/1443332/o-polemos-stin-oykrania-se-arithmoys/>

Η Ναυτεμπορική, 2023. Το ρούβλι θα κρίνει τελικά την τύχη του Πούτιν. Διαθέσιμο από: <https://www.naftemporiki.gr/finance/world/1492773/to-royvli-tha-krinei-telika-tin-tychi-toy-poytin/>

Η Ναυτεμπορική, 2023. Φοβίζει και πάλι το ζύπνημα του πληθωρισμού σε ΗΠΑ και Ευρώπη. Διαθέσιμο από: <https://www.naftemporiki.gr/finance/world/1503081/fovizei-kai-pali-to-zypnima-toy-plithorismoy-se-ipa-kai-eyropi/>

Καβαλλιεράκης, Σ., 2022. Το ιστορικό βάθος της σύγκρουσης Ρωσίας – Ουκρανίας. Διαθέσιμο από: <https://www.kathimerini.gr/world/561784186/oykrania-to-istoriko-vathos-tis-sygkroyisis-rosias-oykrantias/>

Καθημερινή, 2023. Ταχύτατη η ενεργειακή απεξάρτηση της Ε.Ε. από Ρωσία. Διαθέσιμο από: <https://www.kathimerini.gr/economy/562291282/tachytati-i-energeiaki-apexartisi-tis-e-e-apo-rosia/>

Μαθιουλάκης, Μ., 2022. Οι λόγοι που οδήγησαν τις τιμές φυσικού αερίου σε πτώση 50% μέσα στο Σεπτέμβριο. Διαθέσιμο από: <https://www.naftemporiki.gr/finance/1374710/oi-logoi-pou-odigisan-tis-times-fysikou-aeriou-se-ptosi-50-mesa-sto-septemvrio/>

Οικονομικός Ταχυδρόμος, 2023. *Η οικονομία της Ρωσίας μπορεί να αντέξει έναν μακρύ πόλεμο, αλλά όχι έναν πιο έντονο.* Διαθέσιμο από: <https://www.ot.gr/2023/04/30/partners/the-economist/i-oikonomia-tis-rosias-mporei-na-anteksei-enan-makry-polemo-alla-oxi-enan-pio-entono/>

Οικονομικός Ταχυδρόμος, 2023. *Ουκρανία: Οικονομική βοήθεια 16,7 δισ. δολ έχει λάβει φέτος από τη Δύση.* Διαθέσιμο από: <https://www.ot.gr/2023/05/11/diethni/oukrania-oikonomiki-voitheia167-dis-dol-exei-lavei-fetos-apo-ti-dysi/>

Οικονομικός Ταχυδρόμος, 2023. *Ουκρανία: Πάνω από 410 δισ. υπολογίζεται το κόστος της ανοικοδόμησης.* Διαθέσιμο από: <https://www.ot.gr/2023/06/23/epikairothta/kosmos/oukrania-pano-410-dis-ypologizetai-to-kostos-tis-anoikodomisis/>

Παγκαλιάς, Γ., 2023. *Ρωσία: Με περισσότερες από 15.300 κυρώσεις η οικονομία «αντέχει».* Διαθέσιμο από: [Ρωσία: Με περισσότερες από 15.300 κυρώσεις η οικονομία «αντέχει» \[γράφημα\] - Οικονομικός Ταχυδρόμος - ot.gr](https://www.ot.gr/2023/06/23/epikairothta/kosmos/oukrania-pano-410-dis-ypologizetai-to-kostos-tis-anoikodomisis/)

Ποιες είναι οι εκατέρωθεν ανθρώπινες απώλειες στον πόλεμο της Ουκρανίας (2023, Αύγουστος 23). Διαθέσιμο από: https://www.neakriti.gr/apopseis/2014785_poies-einai-oi-ekaterothen-anthropines-apoleies-ston-polemo-tis-oukranias

Σε υψηλό 20ετίας ο πληθωρισμός στην Ρωσία (2022, Μάιος 13) Διαθέσιμο από: <https://www.insider.gr/oikonomia/226519/se-ypsilo-20etias-o-plithorismos-stin-rosia>

Στέτου, Χ., 2022. *Γιατί πέφτει η τιμή του φυσικού αερίου.* Διαθέσιμο από: <https://www.cnn.gr/oikonomia/anaptyxi/story/334258/giati-peftei-i-timi-tou-fysikoy-aeriou>

Συνέχισε την αύξηση των επιτοκίων η ΕΚΤ - σε επίπεδα ρεκόρ (2023, Σεπτέμβριος 14) Διαθέσιμο από: <https://www.capital.gr/oikonomia/3737619/sunexise-tin-auxisi-ton-epitokion-i-ekt-se-epipeda-rekor/>

Ταμπουνιτζέ, Α. και Μαρκάκη, Ε., 2023. *Οι Οικονομικές επιπτώσεις του πολέμου της Ουκρανίας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.* Πτυχιακή εργασία. Καστοριά: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Διαθέσιμο στο: <https://dspace.uowm.gr/xmlui/handle/123456789/3166>

Τί καταστροφές έχει υποστεί η Ουκρανία; (2023, Μάρτιος 6). Διαθέσιμο από: <https://ardirixi.gr/archives/249395>

Φωκιανός, Γ. (2022). *Φυσικό αέριο: Οι 5+1 αγωγοί που κρατούν «όμηρο» την Ευρώπη.* Διαθέσιμο από: <https://www.ot.gr/2022/07/24/energeia/fysiko-aerio-oi-51-agogoi-pou-kratoun-omiro-tin-eyropi/>

Χαροκόπος, Κ., 2022. *Τι μας δείχνουν οι αγορές μετά από ένα μήνα πολέμου.* Διαθέσιμο από: <https://www.liberal.gr/agores/ti-mas-deihnoyn-oi-agores-meta-apo-ena-mina-polemoy>